

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI

1-QISM

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
2-sinfi uchun darslik

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi
nashrga tavsiya etgan

Yangi nashr

Toshkent – 2021

UO'K 811.512.133(075.3)
KBK 81.2(50'zb)ya71
O 58

Tuzuvchilar:

Iroda Azimova, Klaraxon Mavlonova, Sa'dullo Quronov, Shokir Tursun

Xalqaro ekspert:

Lannuzzi Susan

Taqrizchilar:

B. Mengliyev – filologiya fanlari doktori, professor.

N. Asqarova – Toshkent shahri Yashnobod tumanidagi
67-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

SHARTLI BELGILAR:

– o'qing

– qoida bilan tanishing

– savollarga javob bering

– qiziqarli mashg'ulot

– o'quvchi daftariga yozing

– partadoshingiz bilan bajaring

– audiomatni tinglang

– rasmga qarang

– topshiriqni bajaring

– quvnoq musobaqa

– dars tugadi

Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: darslik 2-sinf uchun /
K. Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021. – 120 b.

*UNICEFning O'zbekistondagi vakolatxonasi
bilan hamkorlikda tayyorlandi.*

*Respublika maqsadli kitob jamg'armasi mablag'lari
hisobidan chop etildi.*

*Original maket va dizayn konsepsiyasi
Respublika ta'lim markazi tomonidan ishlandi.*

MUNDARIJA

1-BO'LIM. O'ZBEKISTON – MENING VATANIM!

Vatanparvarlik nima?.....	5
Katta bo'lsam, Nobel mukofotini olaman!	12

2-BO'LIM. MEN, SEN, U VA ULAR

Maktabim – ikkinchi uyim	16
Mustahkamlash.....	26
Tug'ilgan kuning bilan!	27
Mustahkamlash.....	34
Mening mahallam	35
Mustahkamlash.....	42

3-BO'LIM. TABIAT NE'MATLARI

Qishda uxlaydigan hayvonlar.....	43
Mustahkamlash.....	50
Yer ostida nima bor?	51
Mustahkamlash.....	59
Sayohatchi qushlar	60
Mustahkamlash.....	68

4-BO'LIM. SOG' TANDA SOG'LOM AQL

Bakteriya va mikroblar	69
Mustahkamlash.....	80
Foydali nonushta	81
Mustahkamlash.....	89
Tanamizni o'rganamiz	90
Mustahkamlash.....	97

5-BO'LIM. KASBIM – FAXRIM

Hunar – hunardan unar.....	98
Mustahkamlash	104
Kasblar	105
Mustahkamlash.....	110
Katta bo'lsam, kim bo'laman?	111
Mustahkamlash.....	116

Matnlarda qo'llangan so'zlar lug'ati.....	117
--	-----

1-BO'LIM

VATANPARVARLIK NIMA?

Rasmlarga qarang. Vatandparvarlikni nimalarda ko'ryapsiz?

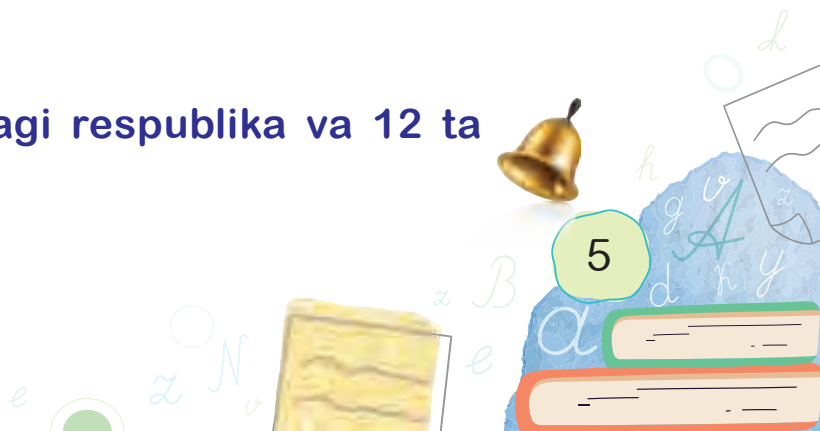
- 1 Siz o'zingizni vatandparvar deb hisoblaysizmi? Nima uchun?
- 2 Qaysi ishlaringiz Vatand uchun foydali bo'lgan deb o'ylaysiz?
- 3 Qanday ishlar vatandparvarlik hisoblanmaydi?

1. "O'zbekiston" deganda xayolingizga qaysi so'zlar kelyapti? Ularni bo'g'inga ajratib yozing.

Namuna: Va-tan, ...

O'zbekiston tarkibidagi respublika va 12 ta viloyat nomini yozing.

Audiomatni diqqat bilan tinglang.

Qaysi rasmlarda rapida, kosov va savat tasvirlangan?

Quyida berilgan so'zlarni ma'nosi bilan moslab o'qing.

savat

non yopishda ishlatiladigan qalin, aylana shaklidagi qo'lqop

rapida

tandir olovini, cho'g'ini to'g'rilash uchun ishlatiladigan uzun tayoq

kosov

tandirdan uzilgan non solinadigan idish

Sizningcha, muallifning ushbu audiomatni yaratishdan maqsadi nima?

A Tandirdan qanday foydalanishni o'rgatish

B Tandir qanday paydo bo'lgani haqida ma'lumot berish

D Tandir o'zbek milliy oshxonasining ramzi ekanini tushuntirish

2. Tinglagan matningiz asosida daftardagi topshiriqlarni bajaring.

CHUMOLINING JASORATI

Qadim zamonda turli-tuman gul va maysalarga burkangan keng o'tloq bo'lgan ekan. U yerda qo'y-qo'zilar, kakliklar, tipratikanlar, toshbaqalar bilan birga turli hasharotlar ham ahil-inoq yashar ekan.

Bir yili yoz juda issiq kelibdi. Yomg'ir deyarli yog'mabdi. **Jazirama** quyosh tig'ida o'simliklar qurib, **qovjirab** qolibdi. Shunday kunlarning birida yaylovga o't ketibdi. Kutilmagan yong'in jonzotlarni vahimaga solibdi. Hamma **tumtaraqay** qocha boshlabdi. Birgina chumoli qochmabdi. U o'tloq yaqinidagi buloqdan mitti og'izchasida suv keltirib,

olovga purkay boshlabdi. Bu holni ko'rgan boshqa jonzoqlar shunday deyishibdi:

– Ey chumoli, esingni yedingmi?! Sen olib kelayotgan suv **zarrasi** bilan olov o'chib qolarmidi? Qo'y bu ishingni, joningni asra!

Shunda chumoli yumushidan to'xtamay javob beribdi:

– To'g'ri aytasiz, bir zarra suv yong'inni o'chirmaydi. Lekin men urinib ko'rmoqchiman. Chunki bu o'tloq – mening vatanim. Uni asrash uchun menda zarradek imkoniyat bo'lsa, shu imkoniyatdan foydalanaman.

Chumolining bu gapi o'tloq ahliga qattiq ta'sir qilibdi. Har tarafga chopayotgan jonzoqlar birdan to'xtab, chumolining ortidan ergashishibdi. Asalari chelakchasida, kaklik tumshug'ida, qo'y-qo'zilar og'zida suv keltirib, olovni o'chirishga shoshilishibdi. Xullas, barcha jonzoqlar bir yoqadan bosh chiqarib olovga suv sepishganida xuddi osmondan yomg'ir yog'gandek bo'libdi. Shu tariqa yong'in o'chirilibdi.

Sa'dullo Quronov

- 1 O'tloq ahli nima uchun birlashdi?
- 2 Ayting-chi, ushbu hikoyadagi chumoliga o'xshash odamlar hayotda ham uchraydimi? Ular o'z yurtlarini qanday asrashadi?
- 3 Sizda Vatanni asrash uchun zarradek bo'lsa ham imkoniyat bormi? Misol keltiring.
- 4 Fidoyilik deganda nimani tushunasiz? Hikoyadagi qaysi qahramonlar fidoyilik qilishdi?

Qaysi rasmda o'tloq tasvirlangan? O'tloqni ta'riflang.

✓ Berilgan so'zlarni ma'nosi bilan moslab o'qing.

tumtaraqay

jazirama

qovjiramoq

zarra

juda issiq

har tomonga tartibsiz qochish

juda kichik bo'lak

suvsizlikdan so'lib,
quruqshab qolish

✓ "Bir yoqadan bosh chiqarib" iborasini izohlang.

✓ Nima deb o'ylaysiz, muallif ushbu hikoyani nima maqsadda yaratgan?

A o'rmonga o't ketganida qanday o'chirish mumkinligini tushuntirish uchun

B chumolining mehnatkash jonzot ekanini aytish uchun

D o'tloqdagi jonzotlarning o'zaro ahil ekanini ko'rsatish maqsadida

E yurtga balo kelganida unga qarshi bir yoqadan bosh chiqarib harakat qilish kerakligini tushuntirish maqsadida

3. Berilgan maqollarning qaysilari “Chumolining jasorati” hikoyasi g'oyasiga mos? Tanlovingizni izohlang.

O'zga yurtda shoh bo'lguncha
O'z yurtida gado bo'l.

Vatanga falokat –
o'zingga halokat.

Suvni bersang elga,
Yosharasan ming yilga.

Bulbulga bog' yaxshi,
Kaklikka – tog'.

Kuch birlikda.

Harakatda barakat.

Matn yuzasidan berilgan topshiriqlarni bajaring.

Jarchi haqida eshitganmisiz?
U nima qiladi?

MAHALLAMIZ JARCHISI

Shoxda shaqillar Hakka:
– Mehmon kelyapti, aka!

Tez pishiring palovni,
Burab turib mo'ylovni.

Yeng shimaring, kelinoyi,
Damlab qo'ying ko'k choyni.

Yoying shoyi dasturxon,
Yoping issiq patirnon.

Bo'shashma, hoy bolakay,
Xizmatga sen turgin shay.

Uzgin behi, nok, anor,
Bog'da yana nima bor?

Qarab ko'r-chi, qizaloq,
Tozami idish-tovoq?

So'ngra yelib-yugurib,
Uy-hovlini supurib,

Yo'lakka suv sepib qo'y,
Mehmon kelgan uyda – to'y...

Endi meni kuzating,
Suyunchini uzating.

Anvar Obidjon

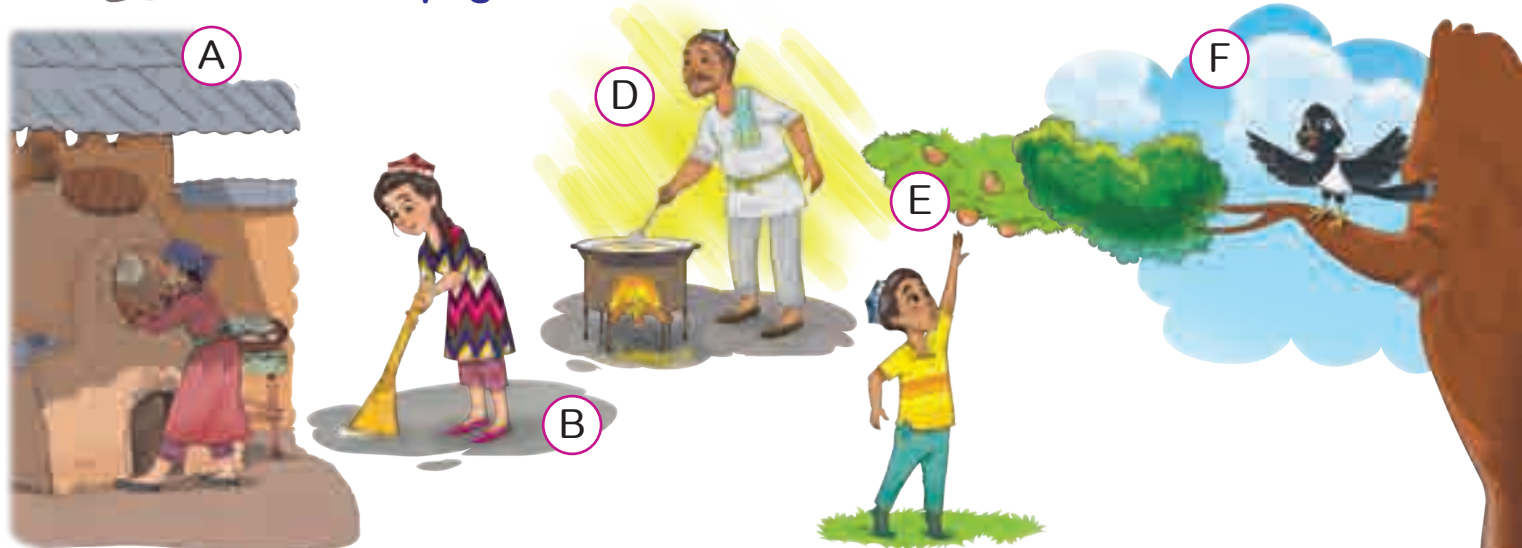
- ① Hakka nima uchun shaqilladi? Shaqillash nima?
- ② Hakka kimga qanday ish qilishni buyurdi?
- ③ Hakkaning “Mehmon kelgan uyda – to’y” degan fikriga qo’shilasizmi? Nima uchun?
- ④ Uyingizga mehmon kelganida oila a’zolaringiz qanday ishlarni bajarishadi? Siz-chi?
- ⑤ She’rga yana qanday sarlavha qo’ygandir?

4. She’rdagi qofiyadosh so’zlarni toping.

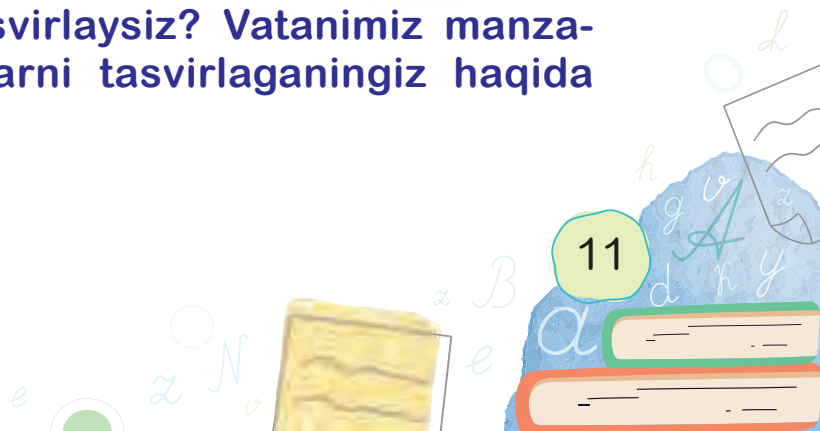
She’r matnidagi ketma-ketlik asosida rasmlarni tartiblab chiqing.

- She’r matnidan olingan gaplarning to’g’ri yoki xato yozilganini aniqlang.
- “Mahallamiz jarchisi” she’ridan bitta xabar, bitta so’roq hamda bitta buyruq mazmunidagi gapni ko’chiring. Tinish belgilarini to’g’ri qo’ying.

Siz Vatanni qanday tasvirlaysiz? Vatanimiz manzalarini chizing. Nimalarni tasvirlaganingiz haqida gapirib bering.

1-BO'LIM

KATTA BO'LSAM,
NOBEL MUKOFOTINI OLAMAN!

Rasmlarga qarang. Olimlarning nima ish qilayotganini ayting.

- 1) Olimlar yana qanday ishlar bilan shug'ullanishadi?
- 2) Nima deb o'ylaysiz, olimlar bo'lmasa, dunyo qanday bo'lar edi?
- 3) Sizingcha, O'zbekistonda yaxshi olimlar ko'paysa, qanday o'zgarishlar ro'y beradi?
- 4) Siz ham olim bo'lib, O'zbekistonni yanada rivojlantirishni istaysizmi? Nima uchun?
- 5) Qaysi sohaning yetuk mutaxassisi, olimi bo'lishni xohlaysiz? Nima uchun?

1. Maqollarni yozing. Ma'nosini tushuntiring.

Bilmaganini so'rab o'rgangan – olim,
Orlanib so'ramagan – o'ziga zolim.

Ilmsiz bir yashar,
Ilmli ming yashar.

Bilagi zo'r birni yiqar,
Bilimi zo'r – mingni.

Ilmli uy – charog'on,
Ilmsiz uy – zimiston.

“Nobel mukofoti” audiomatnini tinglang.

- 1 Alfred Nobel nimalar ixtiro qilgan edi?
- 2 Nega u o'zi qilgan ishlardan pushaymon bo'ldi?
- 3 Olim nima sababdan Nobel mukofotini o'ylab topdi?
- 4 Nobel mukofoti qaysi sohalar bo'yicha beriladi?
- 5 1901-yilda ilk mukofot kimlarga berildi?
- 6 Nobel mukofotini qo'lga kiritgan odamga qancha pul beriladi?
- 7 Mukofot o'z egalariga qaysi davlatlarda topshiriladi?

Quyidagi so'zlar qanday talaffuz qilinadi?

Nobel

Shvetsiya

Dollar

Fond

Diplom

2. Berilgan topshiriqlarni bajaring.

Soha mutaxassislari nomini toping.

iqtisodchi

matematik

kimyogar

me'mor

biolog

fizik

3. Olimlar nimalar bilan shug'ullanishi haqida yozing.

NOBEL OLAMAN!

Ismim – Muhammad, familiyam – Haydarov. Ikkinchi sinfda o'qiyman. Men tabiatdagi g'aroyib narsalarga qiziqaman. Shuning uchun ham eng sevimli fanim – tabiiy fanlar.

Tabiatda sirli narsalar ko'p. Oddiygina yomg'ir yoki shamolning qanday paydo bo'lishi haqida o'qisam, hayratlanib ketaman.

Ayniqsa, osmondagi yulduzlar, sayyoralar haqida ko'proq bilim keladi.

Katta bo'lsam, astronom bo'laman. NASA, SpaceX kabi tashkilotlar bilan hamkorlikda ishlayman. Ularga koinotni o'rganishda yordam beraman. O'zim ham fazoviy kemalar yasayman. Ularda fazogirlar Oy va Marsga uchishadi.

Yaxshi astronom bo'lish uchun hamma fandan a'lo baholarga o'qish kerak. Fizika, matematika va kimyoni chuqurroq o'rganish kerak. Chunki boshqa galaktikalarga uchsak, bu bilimlar kerak bo'ladi.

Kelajakda Nobel mukofotini olmoqchiman. O'zbek olimlari haligacha bu mukofotni olmagan. Men Nobel mukofotini olgan birinchi o'zbekistonlik bo'lishim mumkin. Buning uchun esa hamma odamlarga foyda keltiradigan katta ish qilish kerak. Bu oson emasligini bilaman. Lekin men albatta harakat qilib ko'raman.

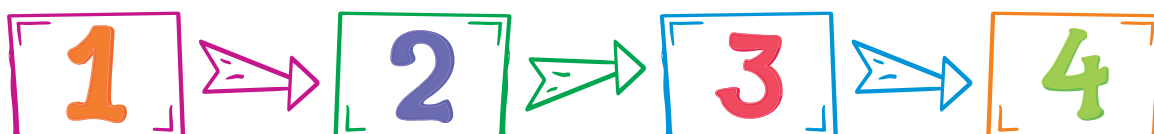

- ① Muhammad Haydarov katta bo'lganida qanday ishlar qilmoqchi?
- ② Ayting-chi, u o'z maqsadiga erishishi uchun qaysi fanlardan yaxshi o'qishi kerak?
- ③ U nima uchun Nobel mukofotini olmoqchi?
- ④ Siz ham Nobel mukofotini olishni istaysizmi? Nima uchun?

“Nobel mukofoti” audiomatni yodingizdami? Mukofotni qo'lga kiritish bosqichlarini ayting.

4. Berilgan topshiriqlarni bajaring.

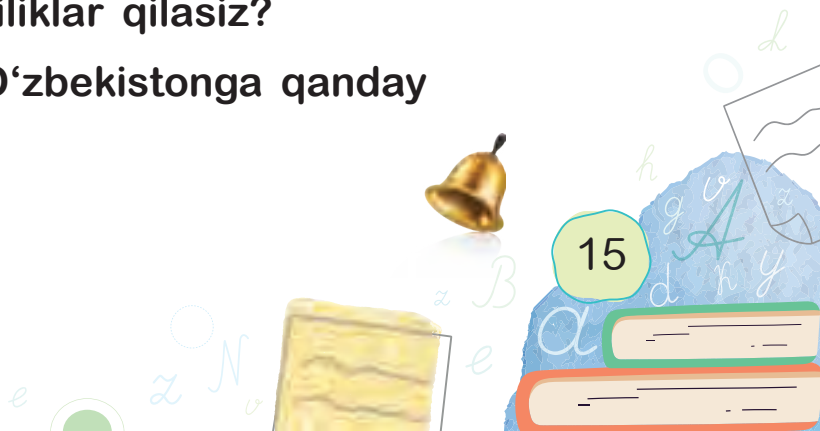

Yulduz va sayyoralar, turli osmon jismlariga atab qo'yilgan nomlar bosh harf bilan yoziladi. Masalan: **Oy, Mars** kabi.

5. “Katta bo'lsam, Nobel olaman” nomli hikoya yozing. Hikoyangizda quyidagi savollarga javob bo'lsin:

- Qaysi soha olimi bo'lasiz?
- Nobel mukofotini olish uchun qaysi fanlarni chuqurroq o'rganasiz?
- Qanday ixtirolar, yangiliklar qilasiz?
- Sizning ixtirolaringiz O'zbekistonga qanday foyda keltiradi?

2-BO'LIM

MAKTABIM – IKKINCHI UYIM

Rasmdagi narsalarni maktab bilan nima bog'lab turadi? Aytib bering.

- ✓ Rasmda berilgan narsalarning birini tanlang.
- ✓ U bilan bog'liq biror qiziqarli voqeani so'zlab bering.
- ✓ So'zlab beradigan voqeaningiz hech kimnikiga o'xshamasligi, juda ham ajoyib bo'lishi kerak.

Uch guruhga bo'ling. Quyidagi jadvalni xattaxtada to'ldiring.

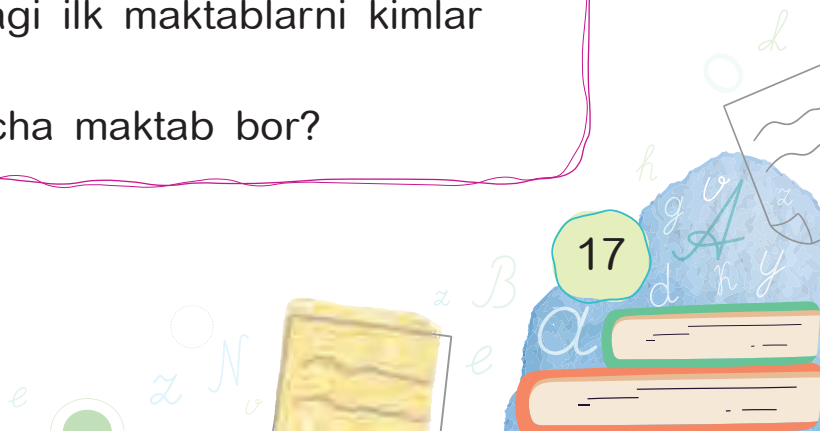
O'quv qurollari	Maktab va sinfdagi jihozlar	Maktabda kimlar ishlashi va o'qishi

“Maktab” audiomatnini tinglang.

- 1) Maktabda qanday bilimlar o'rgatiladi?
- 2) Maktabda olinadigan bilimlar nima uchun kerak?
- 3) Maktabda o'qish majburiy ekani qaysi hujjatda yozib qo'yilgan?
- 4) Qadimda maktablar qanday nomlangan?
- 5) Tarixda ta'limning maktabdan keyingi bosqichi nima deb atalgan?
- 6) Zamonaviy ko'rinishdagi ilk maktablarni kimlar ochgan?
- 7) Hozir yurtimizda qancha maktab bor?

1. Berilgan qaysi so'zlarga **partadosh** so'zidagi **-dosh** qo'shimchasini qo'shish mumkin? Aniqlab yozing.

sinf

qishloq

shahar

o'quvchi

do'st

Vatan

kitob

mahalla

2. Berilgan so'zlardan mosini qo'yib, matnni to'ldiring.

-dosh qo'shimchasi orqali yangi so'z yasash mumkin.

SHIPPAK

1-qism

Firdavs aslida yomon bola emas. Biroq sal uyquchi. Doim darsga kech qoladi. U hozir ikkinchi sinfda o'qiydi. Ammo shu vaqtgacha biror marta o'zi uyg'onmagan. Har kuni ertalab oyisi:

– Firdavs, bo'laqol, o'g'lim, tong otdi, maktabingga kech qolma, – deydi. Firdavs esa:

– Xo'p, hozir, – deydi-yu, aqalli boshidagi ko'rpani ochmaydi. Keyin buvisi chaqiradi:

– Firdavs, turaqol, toychog'im, Malika allaqachon kiyinib bo'ldi. Tag'in sinfga ustozingdan ham keyin kirib borma, uyat bo'ladi.

– Xo‘p, buvi, hozir, – deydi Firdavs javon ustidagi soatga ko‘z tashlab...

Bugun ham shunday bo‘ldi. Unga oyisi va buvisining gaplari kor qilmadi. So‘ng eshik tagida dadasining ovozi momaqaldiroqday jarangladi. Ana shunda Firdavsning ko‘zi moshday ochilib, o‘rnidan sakrab turdi.

Nonushta qilish uchun dasturxon yoniga kelganida Rustam amakisining qizi Malika nonushtani tugatib, o‘rnidan turayotgan edi.

– Bo‘laqol, amaking ham ishga kech qolmasin, – dedi oyisi o‘g‘liga quyilgan shirin choyni piyoladan piyolaga shopirarkan.

– Xo‘p, hozir.

Tashqaridan amakisining ovozi eshitildi:

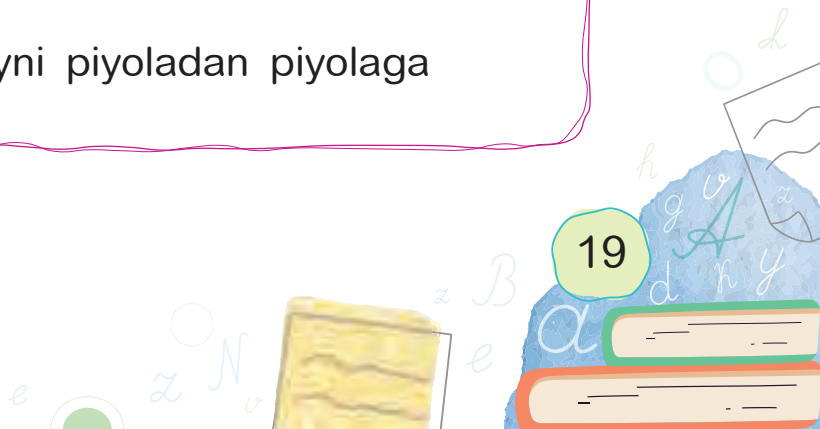
– Firdavs, ketdikmi?..

– Ha, ketyapman. – Firdavs sumkasini yelkasiga ilgancha mashinaga qarab yugurdi.

– Xayriyat, – dedi buvisi. – Bugun sal barvaqtroq ketishdi, Xudo xohlasa, darsga vaqtida ulgurishadi.

- 1 Firdavs qanday bola?
- 2 Malika Firdavsga kim bo‘ladi?
- 3 Firdavsning oilasini qanday tasavvur qildingiz? Sizingcha, bu xonadonda nechta odam yashaydi va ular kim?
- 4 Ovozning momaqaldiroqdek jaranglashi qanaqa bo‘ladi?
- 5 Ona nima uchun choyni piyoladan piyolaga shopirdi?

3. So'zlarni izohi bilan moslashtiring.

4. Matndan 3 ta xabar mazmunidagi gapni aniqlab yozing.

Namuna: U hozir ikkinchi sinfda o'qiydi.

SHIPPAK

2-qism

Ular maktabga o'n daqiqada yetib borishdi.

– Bo'пти, tezroq tushinglar, ikki daqiqadan so'ng qo'ng'iroq chalinadi, – mashinani maktab darvozasining naq tumshug'ida to'xtatdi Rustam aka. – Oh-

ho, yomg'ir kuchayibdi-ku, kurtkangizning qalpog'ini kiyib oling.

Rustam aka bolalar tushishi bilan mashinasiga gaz berdi. Shu choq qo'ng'iroq chalindi.

– Voy, aka! – darvozadan o'tishlari bilan baqirib yubordi Malika.

– E, nega baqirasan?! Qo'rqib ketdim-ku.

– Oyog'ingizga qarang, etigingizni kiymabsiz.

– Nima?! – Firdavs ne ko'z bilan ko'rsinki, oyog'ida hovlida kiyiladigan yengilgina shippak. Shoshilinchda uni almashtirish esidan chiqibdi. U bir oyog'iga, bir shovullab yog'ayotgan yomg'irga qarab qoldi.

Eti junjikdi. Aksiga olib, amakisi ham ketib bo'ldi. Firdavs mung'ayib Malikaga qaradi:

– Sen kiraver, kech qolma tag'in.

– Siz-chi? – ikkilandi Malika.

– Men... Bobomga qo'ng'iroq qilaman, etigimni olib kelib berishar... Shippakda kirsam, bolalarga kulgi bo'laman-ku!

Malika noiloj akasini qoldirib, sinfga yugurdi. Firdavs yuziga oqib tushayotgan muzday tomchilarni sidirib, asta qorovulxona tomon yurdi. Qo'ng'iroq esa "Qalaysan, uyquchi?!" deganday cho'zib-cho'zib jiringlardi.

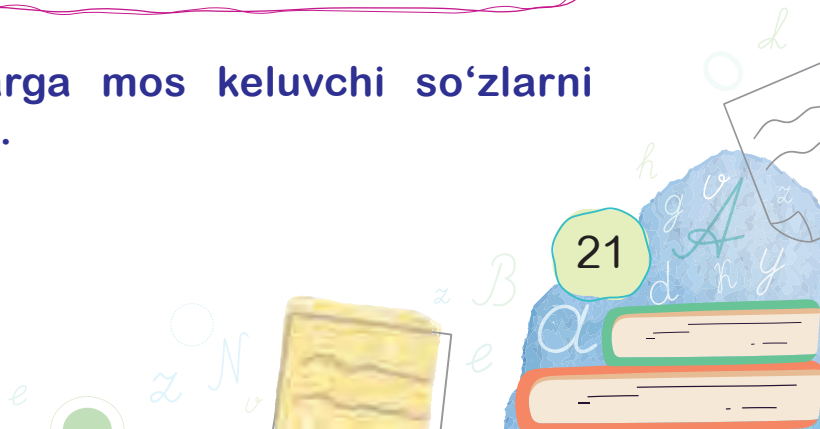
Muhabbat Hamidova

- 1) Mashinani maktab darvozasining naq tumshug'ida to'xtatish qanday bo'ladi?
- 2) "Rustam aka mashinasiga gaz berdi". Bu holatni siz qanday tasvirlagan bo'lar edingiz?
- 3) Firdavs etigi yo'qligini bilganida qanday ahvolga tushdi? Uning yuz ifodasini o'xshatib bering.
- 4) Ayting-chi, Firdavs uyqudan vaqtli turganida hikoya qanday o'zgarar edi? So'zlab bering.

5. Jadvaldagi so'roqlarga mos keluvchi so'zlarni hikoyadan topib yozing.

MAKTABIM

U – ilmning o'chog'i,
Ona kabi quchog'i.
Bag'rida men ungayman,
Quvnab bilim olgayman.

Bunda mehribon ustoz,
Qalbi oftob, qalbi yoz.
Har so'zin jondan tinglab,
Odobimiz bo'lar soz.

Do'stlarim bor bir jahon,
Orzulari baxtga kon.
Bir kun kelib uchgaymiz,
Kelajakni quchgaymiz.

Dilrabo Saydullayeva

- 1 Nima uchun she'rda maktab onalar quchog'iga o'xshatilgan?
- 2 She'rda qalbi oftob, qalbi yoz deya kimlarga ta'rif berilgan?
- 3 "Orzulari baxtga kon" deb kimlar aytilyapti?
- 4 "Bir kun kelib uchgaymiz, kelajakni quchgaymiz" deganda nima nazarda tutilgan?

6. Berilgan so'zlarni she'rdagi kabi chiroyli ta'riflab gaplar tuzing.

o'qituvchi

sinfdosh

kitob

maktab

Rasmlarda qanday holatlarni ko'ryapsiz? Ular haqida gapirib bering.

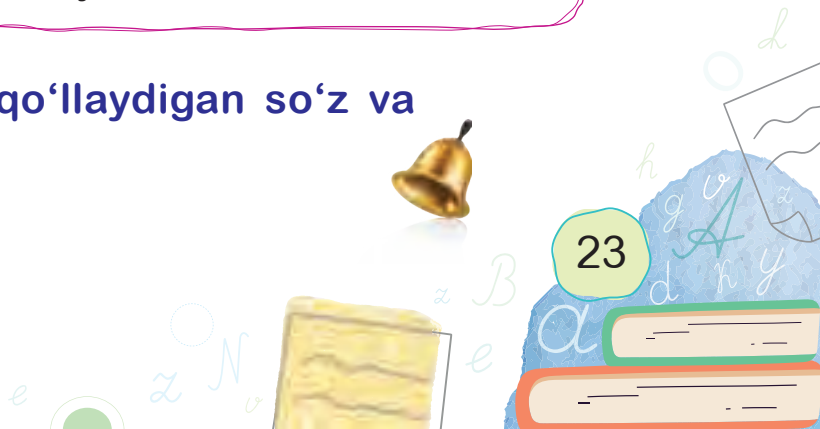
NIMA YAXSHI?

- 1 Eng yaxshi maktabni qanday tasavvur qilasiz?
- 2 Eng yaxshi o'qituvchi qanday bo'ladi?
- 3 Sizingcha, eng yaxshi dars qanday bo'ladi?
- 4 Eng yaxshi darslik qanday bo'lishi kerak?

7. Maktabda eng ko'p qo'llaydigan so'z va gaplaringizni yozing.

8. Maktabingizdagi muammolarni yozing.

Maktab binosidagi muammolar

Sinf xonasi va darslardagi kamchiliklar

Darsliklardagi kamchiliklar

MAKTABIM DIREKTORI BO'LIB QOLSAM...

9. Tasavvur qiling, sizni maktabga direktor qilib tayinlashdi. Xo'sh, endi qanday yo'l tutasiz? Maktabingiz yaxshi bo'lishi uchun nima ishlar qilasiz? Bu haqida tartib bilan yozing.

Birinchidan...

Ikkinchidan...

Uchinchidan...

MUSTAHKAMLASH

Rasmlarga qarang.

- 1 Bu qahramonlarni eslaysizmi?
Ularning qay biri sizda yaxshi taassurot qoldirdi?
- 2 Sizningcha, ularning qaysi ishlari to'g'ri yoki noto'g'ri bo'lgan edi?
- 3 Bu qahramonlar qatnashgan hikoyani o'qib, qanday xulosa chiqardingiz?

1. Hikoya qahramonlarini ta'riflab, ular haqida bit-tadan gap tuzing.

2. Daftarga **-dosh** qo'shimchasi bilan tugaydigan beshta so'z yozing.

3. Matnni o'qing. Tinish belgilarini qo'yib ko'chiring.

Maktabimizni "championlar maktabi" de-yishadi chunki bizda sportning suzish kurash gimnastika shaxmat kabi turlari bo'yicha jahon chempionlari o'qiydi

2-BO'LIM

TUG'ILGAN KUNING BILAN!

Rasmlarga qarab savollarga javob bering.

- 1 Rasmlarda nimalar tasvirlangan?
- 2 Tug'ilgan kun qanday kun?
- 3 Bu kunda nimalar sovg'a qilishadi?
- 4 Sizing tug'ilgan kuningiz qachon?
- 5 Sizga nima sovg'a qilishlarini istaysiz?

1. Daftardagi mashqlarni bajaring.

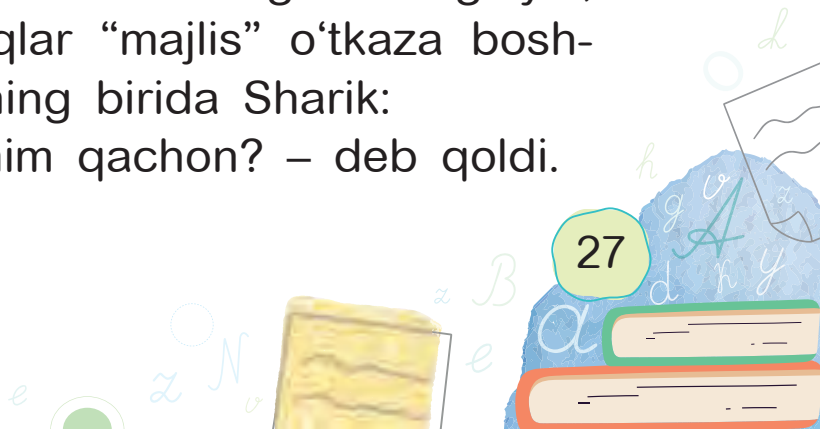

SHARIKNING TUG'ILGAN KUNI

1-qism

Kuz yaqinlashib qolgan edi. Barglar sarg'ayib, suvlar sovib, chug'urchuqlar "majlis" o'tkaza boshlagandi. Shunday kunlarning birida Sharik:

– Mening tug'ilgan kunim qachon? – deb qoldi.

Hamma o'ylanib qoldi.

To'g'ri-da, taqvimda Neftchilar kuni bor, Quruvchilar kuni bor, hatto Qushlar kuni bor, Itlar kuni esa yo'q.

– Buning nimasini o'ylaymiz? – dedi Matroskin.

– Sen o'zing yildagi eng yaxshi kun 30-sentyabr, chunki shu kuni ov mavsumi ochiladi, deganding. Ana shu kun sening tug'ilgan kuning bo'la qolsin.

– Ammo ba'zan ov mavsumini bekor ham qilishadi, – dedi Sharik.

– Hechqisi yo'q, – dedi Matroskin. – Biz sening tug'ilgan kuningni hech qachon bekor qilmaymiz.

– Bugun qaysi sana? – so'radi Sharik.

– Hozir avgust tugayapti, – javob berdi Fyodor amaki (Fyodor amaki aslida bola, lekin juda aqlli va pishiq bo'lganidan uni shunday chaqirishadi).

Sharik taqvimga qaradi:

– Voybo'y! Hali qancha kutish kerak ekan!

Ammo boshqa iloji yo'q Sharik rozi bo'ldi...

Bu orada sentyabr ham boshlanib qoldi. Fyodor amaki bilan Matroskin sovg'a haqida o'ylay boshlashdi.

Eduard Uspenskiy

- 1 Sharik: “Mening tug‘ilgan kunim qachon?” – deb so‘raganida yilning qaysi fasli edi?
- 2 Neftchilar kuni, Quruvchilar kunida kimlar bayram qiladi deb o‘ylaysiz? Siz shunga o‘xshash boshqa bayramni bilasizmi?
- 3 Matroskin Sharikka: “30-sentyabrni tug‘ilgan kun qilaver”, deb aytdi. U nima uchun bu kunni taklif qildi?
- 4 “Ov mavsumi” nima?
- 5 Fyodor amaki kim?

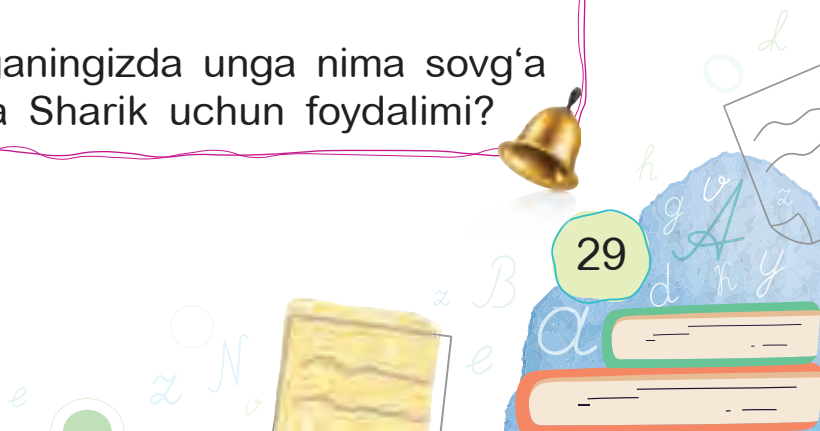
“Sharikning tug‘ilgan kuni” hikoyasining 2-qismini eshiting.

Rasmlarga qarab Matroskin va Fyodor amaki Sharikka nima sovg‘a qilmoqchi bo‘lishgani haqida gapirib bering.

- 1 Burgaga qarshi bo‘yinbog‘ nima uchun “haqoratli sovg‘a” edi?
- 2 Nima uchun Matroskin Sharikdan: “Ko‘p pul topib olsang, nima qilarding?” – deb so‘radi?
- 3 Sharik pul topib olsa, nima sotib olgan bo‘lardi?
- 4 Nima uchun Matroskinning Sharikka pul sovg‘a qilgisi keldi?
- 5 Fyodor amaki nima uchun pul sovg‘a qilishni xohlamadi?
- 6 Sharikning do‘sti bo‘lganingizda unga nima sovg‘a qilardingiz? Bu sovg‘a Sharik uchun foydalimi?

2. Daftardagi mashqlarni bajaring.

SHARIKNING TUG'ILGAN KUNI

3-qism

Keyin shunday qila qo-lishdi – pirog pishirib, ustiga sham o'rniga suyak qo'yib chiqishdi. Faqat nechta suyak qo'yish kerakligini bilishmadi – beshtami, o'n beshtami...

O'ylab-o'ylab, uchta suyak qo'yishga qaror qilishdi,

chunki uch yosh – juda itlarbop yosh!

Dasturxon atrofiga o'tirishgan ham edi, Fyodor amakining ota-onasi kelib qoldi.

– Qadrdonimiz Sharik, tabriklaymiz!

Fyodor amakining oyisi zich tishli temir taroq sovg'a qildi – undan birorta burga qochib qutulolmaydi. Otasi esa uchta medalli bo'yinbog' berdi. Bu medallar unga bobosidan meros edi.

Ularda: "Cho'kayotganlarni qutqargani uchun", "Baliq xo'jaligi faxriysiga", "Traktoreksport"ning 25 yilligiga" deb yozilgan edi...

Sharik bu medalli bo'yinbog' bilan faxrlanardi, uni bayramlarda taqardi.

Eduard Uspenskiy

- ① Matroskin va Fyodor amaki Sharikka nima sovg'a qilishdi?
- ② Tug'ilgan kunga yana kimlar keldi?
- ③ Fyodor amakining oyisi Sharikka nima sovg'a qildi?
- ④ Fyodor amakining dadasi Sharikka nima sovg'a qildi?
- ⑤ Bo'yinbog'dagi medallarga nima deb yozilgan edi?
- ⑥ Sizningcha, berilgan sovg'alardan qaysi biri Sharik uchun ko'proq foydali edi?

ENG YAXSHI SOVG'A

O'n yoshga to'ldi bugun
Kenjatoy ukam To'lan.
Do'stlari qutlar uni
Tug'ilgan kuni bilan.

Alisher kitob berdi,
Surati rangli nuqul.
Nor sovg'a qildi koptok,
Bahodir bir dasta gul.

Gullarni quchib ukam,
Shodlanar to'ymay ko'zi,
Do'stinga deb Bahodir
O'stirgan ekan o'zi.

Abdurahmon Akbar

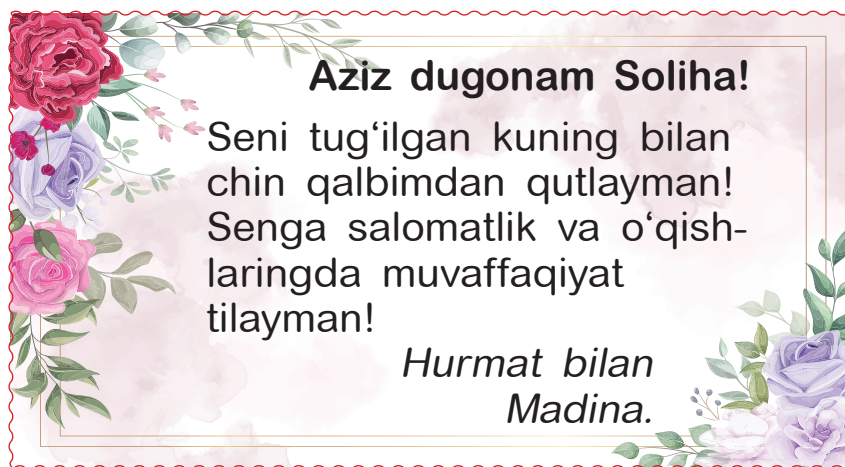
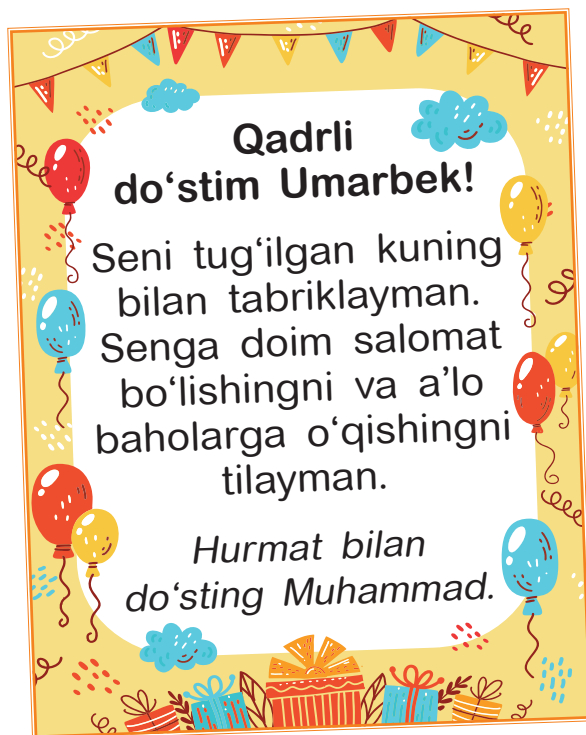

3. Daftardagi mashqni bajaring.

- 1 Kimning tug'ilgan kuni edi?
- 2 U necha yoshga to'ldi?
- 3 Alisher To'lunga qanaqa kitob sovg'a qildi?
- 4 Nor nima sovg'a qildi? Bahodir-chi?
- 5 To'lan qaysi sovg'adan eng ko'p xursand bo'ldi? Nima uchun?

Tabriknomalarni o'qing.

- 1 Tabriknomalar qaysi bayram uchun yozilgan? Buni qanday bildingiz?
- 2 Kimning tug'ilgan kuni ekanini matndan qanday bilish mumkin?
- 3 Tabriknomani kim yozganini-chi?
- 4 Tabriknomalarda qanday tilaklar yozilgan? Ular bir-biriga o'xshaydimi?

4. Tabriknoma matnini to'ldiring.

Yaqin o'rtog'ingizning tug'ilgan kunida sovg'a qilish uchun tabrik xati tayyorlang. Uni rasmlar yoki appli-katsiyalar bilan bezating.

Tabriknoma matnida tabriklanayotgan kishi ismidan so'ng ko'pincha **undov belgisi** qo'yiladi.

Masalan: Qadrli do'stim Hasan!

MUSTAHKAMLASH

Fyodor amaki haqidagi matnni o'qing.

Bir ota-onaning o'g'li bor edi. Uni Fyodor amaki deyishardi. Nimaga desangiz, u juda bama'ni, o'zini-o'zi eplaydigan pishiq-puxta bola edi. Fyodor amaki to'rt yoshida

kitob o'qishni o'rganib oldi, olti yoshida esa sho'rvasini o'zi qaynatib ichadigan bo'ldi. Xullas, u juda yaxshi bola edi. Ota-onasi ham yaxshi odamlar edi. Yaxshilikka hammasi yaxshi edi-yu, faqat bitta chatog'i bor edi: hayvonlarni ayasining jini suymasdi. Ayniqsa, mushukni ko'rarga ko'zi yo'q edi. Fyodor amaki bo'lsa, aksincha, jonivorlarni yaxshi ko'rardi. Shu sababdan oyisi bilan ko'pincha chiqisholmas, tez-tez g'ijillashib turar edi.

Matn yuzasidan berilgan savollarga javob bering.

- 1 Biz kimlarni "amaki" deymiz?
- 2 Fyodor amakini nima uchun bola bo'lsa ham "amaki" deyishadi?
- 3 Odatda bolalar necha yoshda o'qishni o'rganadilar? Sho'rva pishirishni-chi?
- 4 Fyodor amaki bu narsalarni boshqa bolalardan erta o'rganganmi yo kechmi?
- 5 Fyodor amakining ota-onasi qanday odamlar edi?
- 6 Fyodor amaki nima uchun oyisi bilan chiqisholmasdi?

2-BO'LIM

MENING MAHALLAM

Rasmlarga qarang. Savollarga javob bering.

- 1 Ayting-chi, bu rasmlarda qayer tasvirlangan?
- 2 Sizningcha, bu rasmlarni nima bog'lab turibdi?
- 3 Rasmdagi qaysi joy sizga yoqdi? Nima uchun?
- 4 Berilgan rasmlardan qaysi biri siz yashab turgan joyga o'xshayapti?

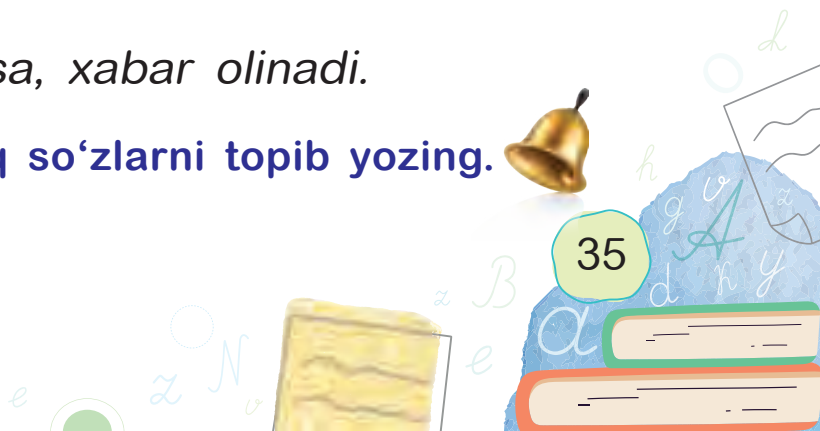

1. Sizningcha, qo'shnichilikda qanday qoidalar bor?
Misollar yozing.

Namuna: Kasal bo'lsa, xabar olinadi.

2. Mahalla bilan bog'liq so'zlarni topib yozing.

“Hashar – elga yarashar” audiomatnini tinglang.

- 1 Mahalla ahli deganda kimlar nazarda tutiladi?
- 2 Mahallada kimlarning ahvolidan xabar olinar ekan? Nima uchun?
- 3 Hashar nima? U qaysi bayramlardan oldin o'tkaziladi? Hasharda nimalar qilinar ekan?
- 4 “Hashar ko'ngilli tadbir” deganda nimani tushundingiz?
- 5 Sizing mahallangizda ham hashar bo'lib turadimi?

Quyidagi gaplarda qanday farqni ko'ryapsiz?

Qiyналganlarga **yordam qo'lini cho'zishni** o'z burchlari deb biladilar.

Qiyналganlarga yordam berishni o'z burchlari deb biladilar.

Mahalladoshlar bilan bir oila a'zolaridek **qo'lni qo'lga berib** mehnat qilamiz.

Mahalladoshlar bilan bir oila a'zolaridek birgalikda mehnat qilamiz.

Ko'nglimiz **tog'dek ko'tariladi.**

Juda xursand bo'lamiz.

3. Xatosiz yozilgan gaplarni aniqlang.

KIMNI QO'SHNI DEYMIZ?

Bobo: – O'g'lim, qo'shnimiz Farida xolanikiga chiqib, uy ishlariga yordamlashdingmi?

Temur: – Bobojon, ko'cha boshidagi Abdullohning buvisini aytyapsizmi? Uylari uzoqda-ku, ularni ham qo'shni deymizmi?

Bobo: – O'g'lim, uyimizning oldi tarafidagi qirq hovli, orqa tarafidagi qirq hovli, chap tarafidagi qirq hovli, o'ng tarafidagi qirq hovlining hammasi bizga qo'shni hisoblanadi.

Temur: – Voybo'o'...

Bobo: – Unutma, hozir ham, katta bo'lganingda ham mahalladoshlaring bilan ahil bo'l. Ularga yaxshilik qilishdan qochma!

Temur: – Albatta shunday qilaman!

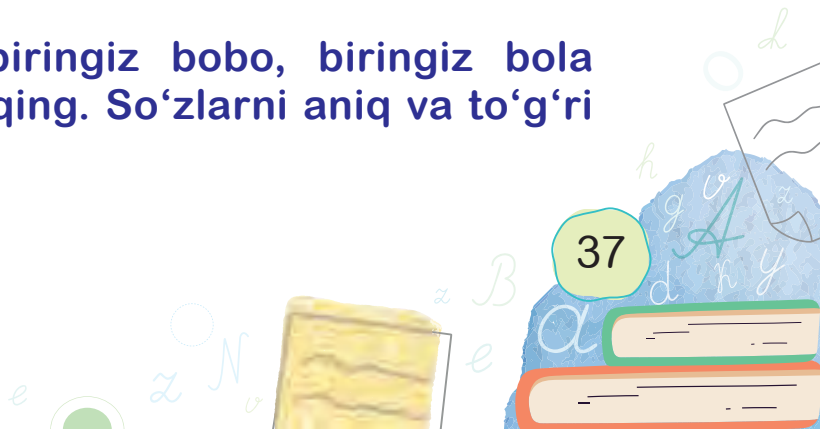
Kamola Sodiq qizi

- 1 Kimlarni qo'shni deymiz?
- 2 Temurning bobosi aytgan fikrga qo'shilasizmi? Nima uchun?
- 3 Mahalladoshlar bilan ahil bo'lish uchun nima qilish kerak?
- 4 Mahallangizdagi odamlarga qanday yaxshilik qilishingiz mumkin?

Partadoshingiz bilan biringiz bobo, biringiz bola bo'lib dialogni qayta o'qing. So'zlarni aniq va to'g'ri talaffuz qiling.

4. Mahalladagi qo'shnilaringiz bir-biri bilan uchra-
shib qolganda eng ko'p qanday so'z yoki gaplarni
ishlatadi? Yodingizda qolganlarini yozing.

Namuna: Assalomu alaykum...

Ikki ustunda berilgan matnlarni diqqat bilan o'qing.

Mahallamiz nomi – Sari-
osiyo. **Sariosiyo nomi**,
bobomning aytishlaricha,
“tegirmonboshi” degan
ma'noni bildirar ekan.

Mahallamiz nomi – Sari-
osiyo. **Bu nom**, bobom-
ning aytishlaricha, “tegir-
monboshi” degan ma'noni
bildirar ekan.

Men mahallamizdagi **Abu
Rayhon Beruniy ko'chasi-**
da yashayman. Abu Ray-
hon Beruniy ko'chasidan
keyingi ko'cha Xo'jamurod
baxshi deb nomlanadi.
Xo'jamurod baxshi ko'-
chasing nomlanishi ma-
hallamizda yashab o'tgan
bir baxshi bilan bog'liq.

Men mahallamizdagi Abu
Rayhon Beruniy ko'cha-
sida yashayman. **Undan**
keyingi ko'cha Xo'jamurod
Baxshi deb nomlanadi.
Bu ko'chaning nomlanishi
mahallamizda yashab
o'tgan bir baxshi bilan
bog'liq.

- 1 Sizingcha, qaysi ustundagi matn to'g'ri?
Nima uchun?
- 2 Matnlardagi qaysi so'zlar almashgan?
- 3 Qayer?, qayerda? so'roqlariga qaysi so'zlar
javob bo'lyapti?
- 4 Joy nomlari qanday yozilishi kerak?

5. Takror ishlatiladigan so'zlarni boshqasiga almash-
tirib, gaplarni ko'chiring.

Matnda bir xil so'z yoki jumlani
qayta-qayta takrorlamaslik uchun **u**,
bu, **shu** kabi so'zlardan foydalanamiz.

MAHALLA – OTA-ONA

Mahalla – ota-ona,
Har qo'shni qilar **ta'na**.
Bittasi der: – Yurma kir,
Bittasi der: – Uyga kir.

Yurardim **dilim vayron**,
Endi bir holga hayron
Bo'lib turibman shu tob,
Uch kun yotibman betob.

Ota-onam singari
Shu qo'shnilarning bari
Mendan olmoqda xabar
Ba'zan kirib **barobar**.

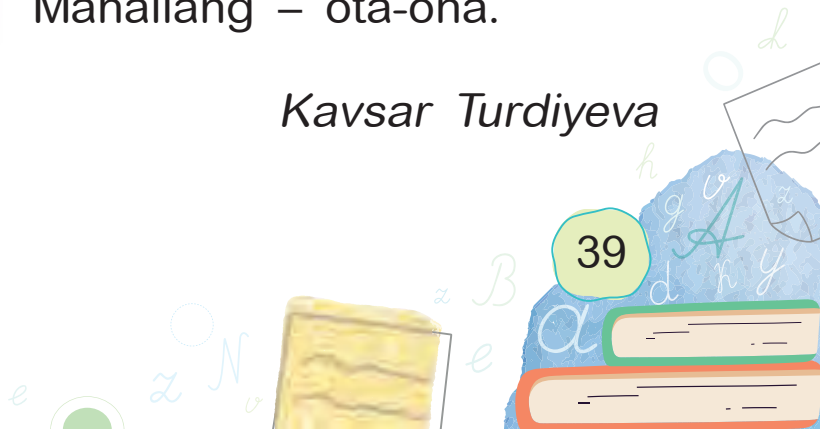

Biri keltirib meva,
Deydi: – Yemayman dema!
Biri der: – Ranging **somon**,
Yeb olgin **tansiq** taom.

Biri berib o'yinchoq,
Mening vaqtim qilar **chog'**.
Biri keltirib dori,
Der: “Yaxshimi ahvoli?”

Qo'shnilar borligi, rost,
Ekan juda, juda **soz**.
To'g'ri so'z deyman yana:
Mahallang – ota-ona.

Kavsar Turdiyeva

- 1 Qo'shnilar qahramonga nima deb tanbeh berishar ekan?
- 2 Ayting-chi, qo'shnilar nimaga betob bo'lgan bola holidan xabar olishdi?
- 3 She'rdagi qahramonning: "Mahallang – ota-onang", degan fikriga qo'shilasizmi? Nima uchun?
- 4 Sizningcha, she'rning bosh qahramoni kim? U qanday bola?

She'rdagi qahramon kasallikdan tuzalgach, mahallada o'zini qanday tutgan deb o'ylaysiz? She'ni davom ettiring.

6. She'rdagi ajratilgan so'zlarni izohi bilan moslab ko'chiring.

xato va kamchilikni aytmoq

xursand

bir vaqtda, teng

o'ynay olmayman

sarg'aygan

kam tayyorlanadigan

yaxshi

qattiq xafa bo'lib

Audiomatni tinglang. Joy nomlarini to'g'ri belgilang.

1. Bekat

5. Oziq-ovqat do'koni

2. Dorixona

6. O'yinchoqlar do'koni

3. Bolalar bog'chasi

7. To'rt qavatli uylar

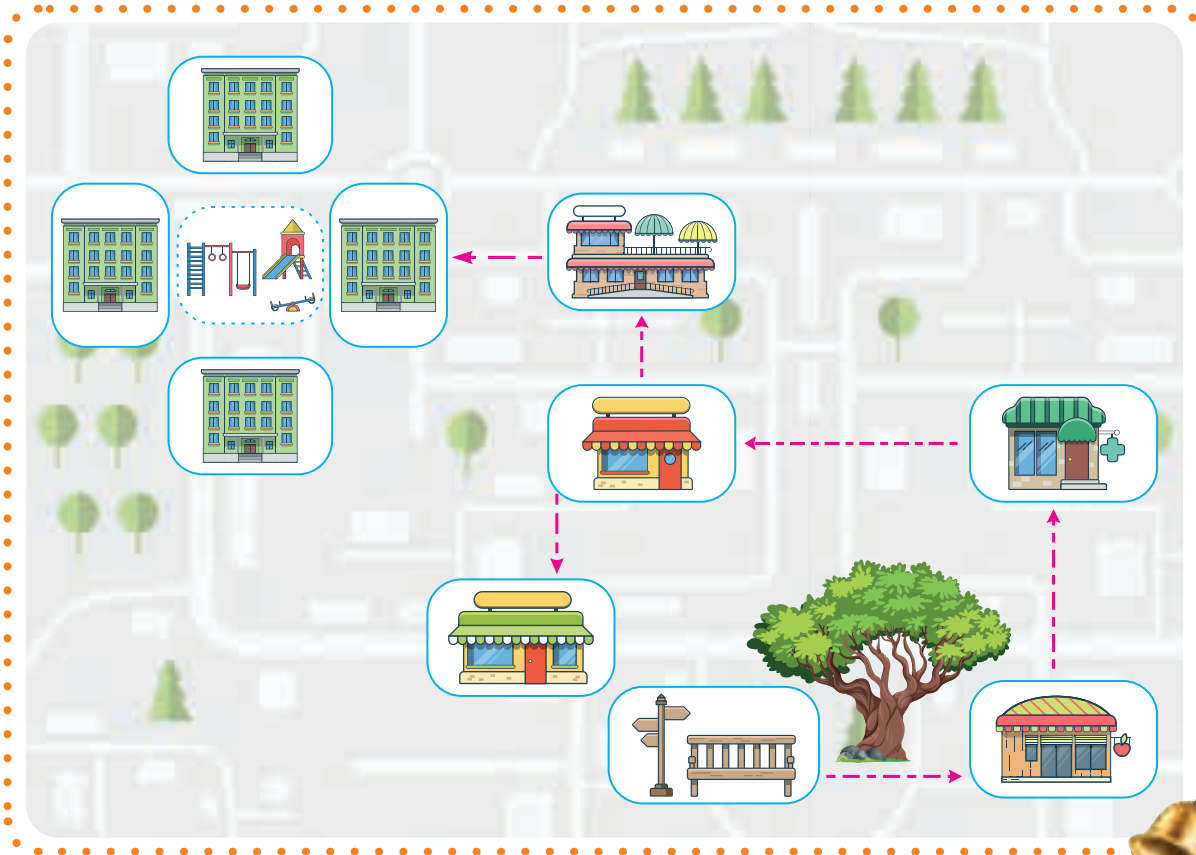
4. Sartaroshxona

8. Sport maydoni

Mahalla yoki ko'chalarga **atab qo'yilgan nomlar** bosh harf bilan yoziladi.
Masalan: Chorbog' mahallasi.

7. O'zingiz yashayotgan mahalla haqida matn tuzing.
Quyidagi rejalaridan foydalanishingiz mumkin.

1-reja

Bu – mening mahallam

- a) mahallangiz nomi;
- b) joylashgan o'рни;
- d) bino va ko'chalar.

2-reja

Mahallam tarixi

- a) mahallangiz nomi va ma'nosi;
- b) mahalladagi odamlar;
- d) urf-odatlar.

3-reja

Mahalladosh o'rtog'larim

- a) ismlari;
- b) ularning fe'l-atvori;
- d) eng yoqtirgan o'rtog'ingiz;
- e) yoqtirishingiz sababi.

MUSTAHKAMLASH

Berilgan so'zlarni ma'nosi bilan moslab o'qing.

hashar

bir qancha oila jam bo'lgan hudud

uy

uyalar va imoratlar joylashgan yo'l

o'yin
maydonchasi

hamma birgalikda bajaradigan ish

mahalla

har bir oila uchun alohida boshpana

ko'cha

bolalar o'ynaydigan joy

1. "Mahallam bo'ylab sayohat" mavzusida partado-shingiz bilan dialog tuzing. Biringiz mehmon, biringiz mehmon bo'ling. Dialogda quyidagi ma'lumotlar bo'lishiga e'tibor qarating:

- ✓ mahallangiz nomi;
- ✓ mahallangizda joylashgan binolar;
- ✓ mahallangizdagi odamlar;
- ✓ yon qo'shnilaringiz;
- ✓ mehmonni taklif qiladigan joylaringiz.

Quyidagi maqollarni davom ettiring.

Bir bolaga yetti qo'shni – ... .

Yon qo'shni – ... .

Qo'shning yomon bo'lsa, yomonlik kelar,

Qo'shning yaxshi bo'lsa – ... kelar.

Hashar – elga ... .

Oila tinch – ... .

Hovli olma, ... ol.

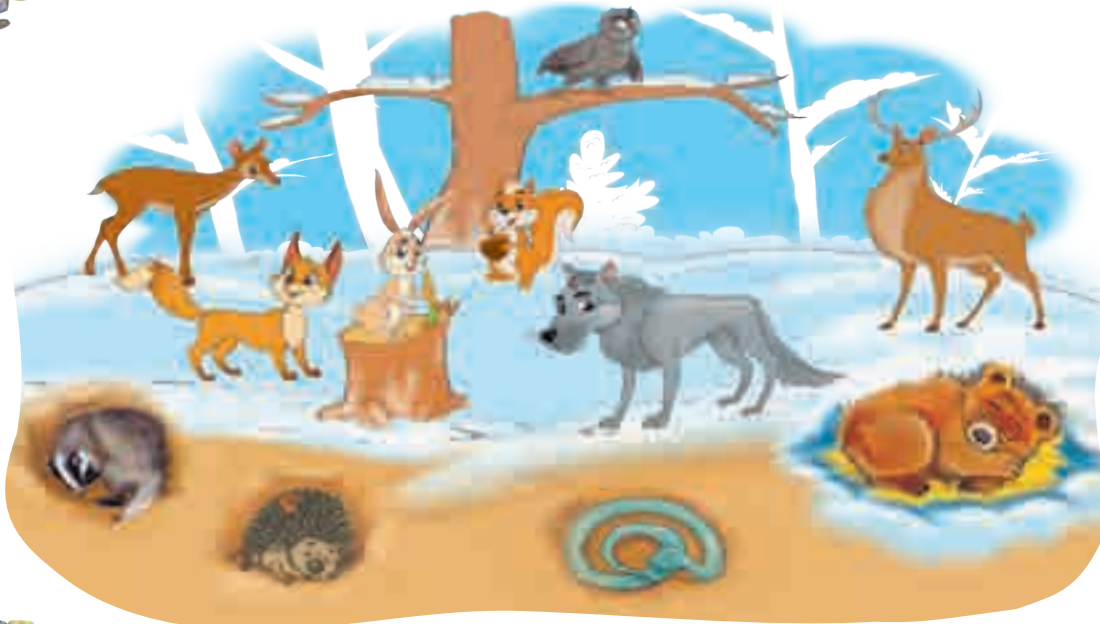

3-BO'LIM

QISHDA UXLAYDIGAN
HAYVONLAR

Rasmga qarang. Savollarga javob bering.

- 1 Qaysi hayvonlarni ko'ryapsiz? Ularga ta'rif bering.
- 2 Qaysi hayvonlar qishda uxlaydi?
- 3 Nima deb o'ylaysiz, ular nega uyquga ketadi?
- 4 Qishda uxlamaydigan hayvonlar nimalar bilan oziqlanadi?
- 5 Sizga qaysi hayvon ko'proq yoqadi?

1. Qishda uxlaydigan hayvonlarning nomini bo'g'in-
ga ajratib ko'chiring.

Namuna: yum-ron-qo-ziq.

“Qo'ng'ir ayiq”
audiomatnini
tinglang.

- ① Qo'ng'ir ayiqlar qaysi hududlarda yashaydi?
- ② Ayiqlar nega qirilib ketmoqda?
- ③ Qo'ng'ir ayiqning bo'yi qancha? Og'irligi-chi?
- ④ U nima bilan oziqlanadi?
- ⑤ Ayiqlar qachondan qishki uyquga ketadi?
- ⑥ Urg'ochi ayiqlar qaysi oylarda bolalaydi?
- ⑦ O'zbekiston hududida taxminan nechta qo'ng'ir ayiq yashaydi?

2. Nuqtalar o'rniga berilgan so'zlardan mosini qo'yib, gaplarni to'ldiring.

Kerakli so'zlar: ayiqlar, hayvonot bog'i, uya, uy hayvonlari, qo'riqxonona, sirk.

QISH RO'MOLI

Hademay qor yog'adi. Buni menga buvim aytdi. Odatda, izg'irin shamoldan so'ng qor yog'arkan.

Menimcha, qor yog'ishini buvimdan boshqalar ham biladi. Mana, yer ham sovqotib qolmaslik uchun o'ranib olgan. **Kuzgi xazonlar yerning ko'rpasiga aylangan.**

Ana tipratikan! **Ohista odimlab boryapti.** Bir dumalab barglardan o'ziga soyabon yasab olganini-chi! Tag'in bu ishidan quvonib atrofqa qarab qo'yadiya! Hoynahoy, u ham bugun so'nggi bor tashqariga

chiqqan. Qornini yaxshilab to'ydirib olmoqchiga o'xshaydi. So'ng iniga qaytib, uyquga ketadi. Bahor kelib, **tabiat yashil libosini kiymagunicha** uyqudan turmaydi.

Endi etik kiyib ko'chaga chiqaman. Bu sovuqda oyog'imning uchlari muzlayapti.

Shular haqida o'ylab borar ekanman, **qor ham asta uchqunlay boshladi.**

Ostona hatlab uyga kirishim hamon buvim ro'molining uchi bilan yuzimni artdi. Oshxona tarafdin oyim kelib, meni bag'riga bosdi. Keyin oyog'imni kaftlari orasiga olib isitdi.

– Qachon qor yog'adi, deb **holi-jonimizga qo'y-mayotgan eding.** Mana senga qor, – dedi oyim jilmayib.

– Ha, tez orada **butun borliq qishning oppoq va qalin ro'moliga o'ranadi,** – dedi buvim.

Rosti, buvimning gapiga uncha tushunmadim. Lekin ularga savol bergim kelmadi. Chunki endi katta bolaman. Hammasini o'zim bilib olishim kerak. To'g'rimi?

*“Quvnoq qo'ng'iroqcha”
to'plamidan*

- 1) Siz ham qor yog'ishini intilqlik bilan kutasizmi? Nima uchun?
- 2) Hikoyani kim aytib beryapti? Sizningcha, u qiz bolami, o'g'il bolami?
- 3) Hikoyani so'zlab berayotgan bola (yoki qizni) qahramon deya olamizmi? Nima uchun?
- 4) “Kuzgi xazonlar yerning ko'rpasiga aylangan” deganda nimani tushundingiz?

- 5 Tipratikan qanday harakat qildi?
- 6 Sizningcha, tipratikan rostdan ham shunday harakat qilganmi yoki hikoya qahramoniga shunday tuyulganmi?
- 7 Nima deb o'ylaysiz, ajratib ko'rsatilgan qismlar bo'lmasa ham hikoya qiziqarli chiqishi mumkinmide? Nega qahramonimiz voqealarni bunday chiroyli tasvirlashga harakat qildi?

3. ✓ “Qish ro‘moli” hikoyasidagi ajratib ko‘rsatilgan qismlarni izohi bilan yozing.

✓ Matn asosida berilgan fikrlarning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini aniqlang.

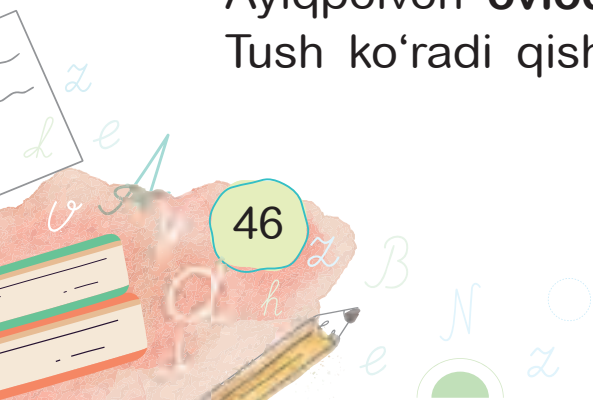

KIM QANDAY UXLAYDI?

Sen uxlagan chog‘ingda
Yumshoqqina to‘shakda,
Mushukchang yotog‘ingda
Xurрак otar burchakda.

Tunda iting **uy qo‘rib**,
Na yotib, na uxlaydi.
Kunduzlari **o‘y** surib,
Uychasida **mudraydi**.

Musichalar butoqda
Pinak qilsa shu ko‘yi,
Ayiqpolvon **ovloqda**
Tush ko‘radi qish bo‘yi.

Gul bag'rida kapalak
Mizg'iganda yozilib,
Xilvatda ko'rshapalak
Uxlar shiftga osilib.

Qurtlar pilla so'rida
Orom olsa besh mahal,
Qushlar qo'noq, mo'rida
Dam oladi galma-gal.

Mayliga, kim bo'lmasin,
Umri bo'lsin ziyoda,
Uyqusi buzilmasin,
Tinchlik bo'lsin dunyoda.

Xudoyberdi Komilov

She'rdan uxlashni ifodalaydigan so'zlarni aniqlang.

4. Ko'rshapalak, musicha, qurtlar, it, ayiqpolvon,
mushuk, qushlar qanday holatda uxlashini she'rdan
aniqlab, yozing.

“Kim qanday uxlaydi?” she'ridagi ajratib ko'rsatilgan
so'zlarni izohlang.

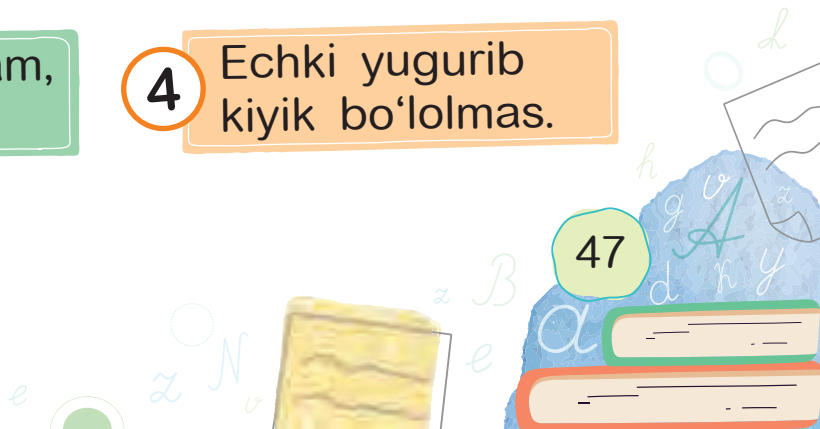
Maqollarni o'qing. Ma'nosini tushuntiring.

1 Arslon izidan qaytmas,
Yigit – so'zidan.

2 Tulkinging hiylasi ko'p,
yaxshisi – qochmoq.

3 Bo'rining o'zi to'ysa ham,
ko'zi to'ymas.

4 Echki yugurib
kiyik bo'lolmas.

- 1 Ayting-chi, bu maqollarning odamlar hayoti bilan qanday o'xshashligi bor?
- 2 Qanday odamni arslon yoki tulkiga qiyoslash mumkin?
- 3 Siz ham shu kabi maqollarni bilasizmi?

Hayvonlarning nomi bildirgan qo'shimcha ma'nolarni bilib oling.

Tulki – ayyor

Ilon – yovuz, ayyor

Sher – kuchli, jasur

Ot – ziyrak

To'tiqush – mahmadona, sergap

Eshak – ahmoq

Qo'y – yuvosh

Ayiq – polvon, bahaybat

Tuya – sabrli, chidamli

It – vafodor

Toshbaqa – imillagan, sekin

Odam, hayvon yoki narsalarga xos sifatlarini aniqlash uchun **qanday?** yoki **qanaqa?** so'rog'ini beramiz.

Masalan: **ayyor tulki (qanday tulki?)**

5. Hayvonlar ta'riflangan namunadagidek gaplar tuzing va yozing.

Namuna: O'rmonda qo'rqmas sher yashar edi.

6. "Qizil kitob"ga kiritilgan noyob hayvonlar bilan tanishing. Ulardan biri haqida hikoya yozing.

Ko'k sug'ur

Yashash joyi:
o'tloqlar.

Yashash tarzi:
martdan
avgustgacha
faol kun
kechiradi. May
oyida bolalaydi.
Oktyabrdan
martgacha inida
qishlaydi.

Oziqlanishi:
o't-o'lanlar,
chuvalchang va
hasharotlar.

Qo'ng'ir ayiq

Yashash joyi:
tog'li hududlar.

Yashash tarzi:
mart oyidan
oktyabr oyigacha
faol kun
kechiradi. Yanvar
oyida bolalaydi.
Oktyabrdan
martgacha inida
qishlaydi.

Oziqlanishi:
mevalar, baliq va
hasharotlar.

Tipratikan

Yashash joyi:
tekisliklar, dalalar.

Yashash tarzi:
mart oyidan
oktyabr oyigacha
faol kun kechiradi.
Tunda inidan
chiqadi. May
oyida bolalaydi.
Oktyabrdan
martgacha inida
qishlaydi.

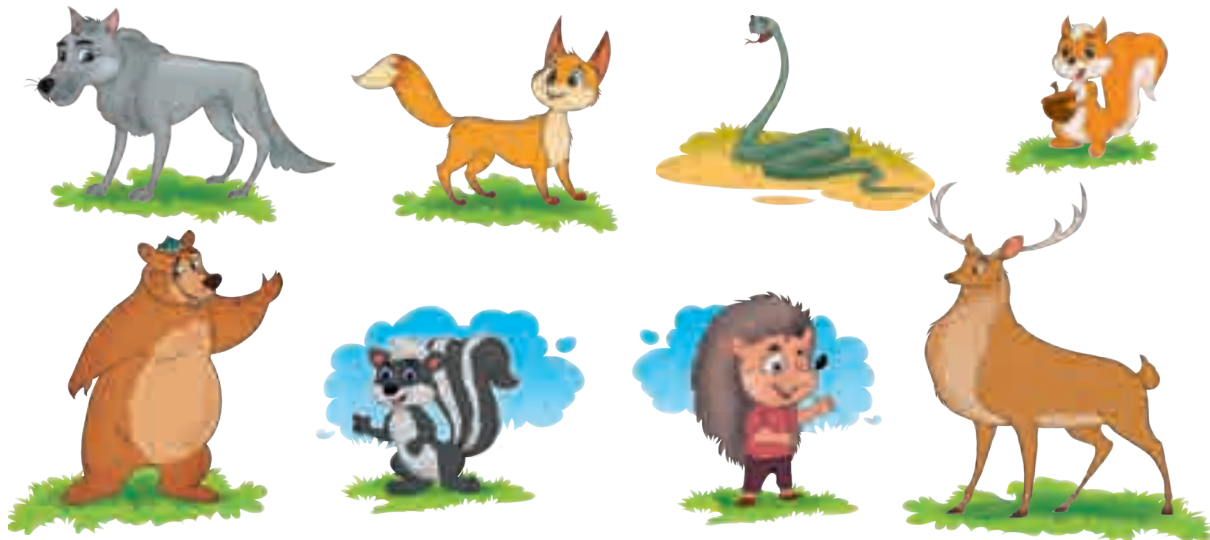
Oziqlanishi:
hasharotlar, tuxum
va sichqonlar.

MUSTAHKAMLASH

1. Hayvonlarning nomini bo'g'inlarga ajratib yozing.

2. Hayvonlarning nomi bildiradigan qo'shimcha ma'nolarni topib yozing.

Tulki, sher, ilon, ot, eshak, to'tiqush, ayiq, qo'y, toshbaqa, tuya, it.

Namuna: tulki – ayyor.

3. Bo'g'inlarni yig'ib, imkon qadar ko'proq so'z tuzing.

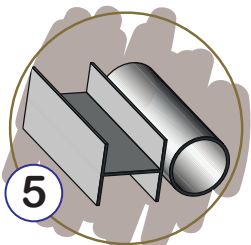

3-BO'LIM

YER OSTIDA NIMA BOR?

Rasmda nimalarni ko'ryapsiz? Ular qanday rangda ekanini ayting.

1. Tabiiy qazilma boyliklarni berilgan so'zlar bilan moslang.

2. O'zingiz yaxshi bilgan qazilmaning xususiyati haqida gap tuzing.

Ma'lumotlarni tinglang.

- ① Dunyodagi eng katta oltin koni qaysi?
- ② Bu konni qayerdan ko'rish mumkin?
Siz bunga ishonasizmi?
- ③ Bu kon qayerda joylashgan?
- ④ Tog' rudasi qanday bo'ladi?
- ⑤ Oltin qanday qazib olinar ekan?
- ⑥ Sizningcha, oltin zaxirasi nima?
- ⑦ Zamonaviy qurilmalar qanday bo'ladi?
- ⑧ Sizningcha, oltin nima uchun qazib olinadi?

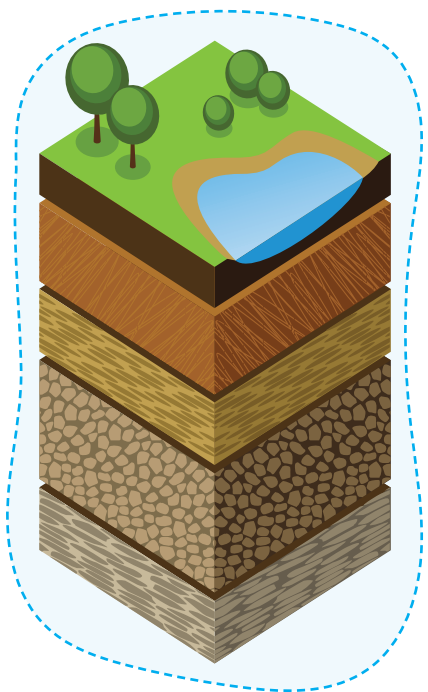
3. Jadvalni to'ldiring.

QORA OLTIN

A

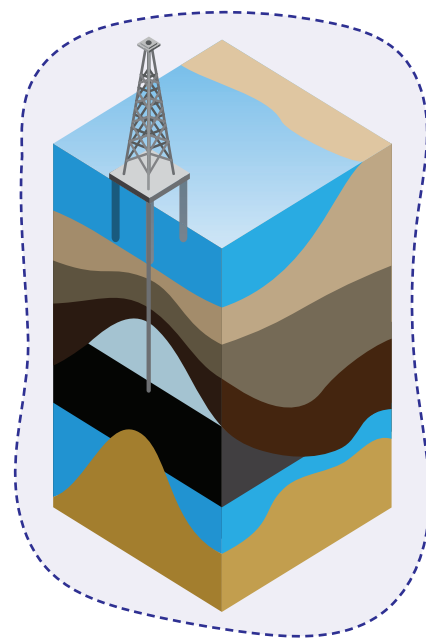
Qadim zamonda odamlar suv qidirib quduq qazishgan. Bir gal ana shunday quduq tubidan suv emas, qop-qora moy chiqib qolibdi. Bu g'alati suyuqlikning nima ekanini bilmagan odamlar unga "qora moy" deb nom berishibdi. Keyinchalik, quruvchilar uni loy va toshga aralashtirsa, mustahkam qorishma yuzaga kelishini bilib olishgan. Qadimda hozirgiday elektr chiroqlari bo'lmagani uchun ko'chalar mash'alalar yordamida yoritilgan. Bunda ham juda yaxshi yonadigan "qora moy"dan foydalanilgan.

B Bugun bu mahsulotni neft deb atashadi. Agar neft bo'lmasa, mashinalar, avtobuslar yurmaydi, samolyotlar esa uchmay qo'yadi. Chunki ularning ishlashi uchun zarur bo'lgan yonilg'i neftdan olinadi-da. Bundan tashqari neftdan plastmassa, sun'iy ip, atir, tish pastalari, sham, kir yuvish vositalari, tibbiyotda ishlatiladigan vazelin va yana bir qancha mahsulotlar olinadi. Juda ko'p sohalarda foyda keltirgani uchun ham uni "qora oltin" deyishadi.

D Neft odatda 1500–2000 metr chuqurlikda bo'ladi. Olimlarning aytishicha, neft yer ostida xuddi dengiz va daryolardek oqib turar ekan. Neft chiqarish uchun uzun temir quvurlar kerak bo'ladi. Quvurning bir uchi "neft daryosi"ga yetib borgunicha yerga qoziqday qoqiladi. Quvur "manzil"ga yetib borgach, bu joydan yillar davomida qora oltin olinadi.

E O'zbekiston neft qazib oluvchi davlatlar sirasiga kiradi. Yurtimizdagi ilk neft koni 1876-yili Farg'ona viloyatining Qamishboshi qishlog'idan topilgan. Hozir O'zbekistonda neft olinadigan quduqlar bilan birga uni qayta ishlovchi zavodlar ham bor.

- ① Odamlar “qora oltin”ni qanday topishgan?
- ② Nima uchun yer ostidan topilgan suyuqlikka “qora moy” deb nom berishgan?
- ③ Bugungi kunda bu mahsulotni qanday atashadi?
- ④ Neftdan nimalar ishlab chiqarishda foydalaniladi?
- ⑤ Neft qanday qazib olinadi?
- ⑥ Yurtimizdagi ilk neft koni qayerda aniqlangan?

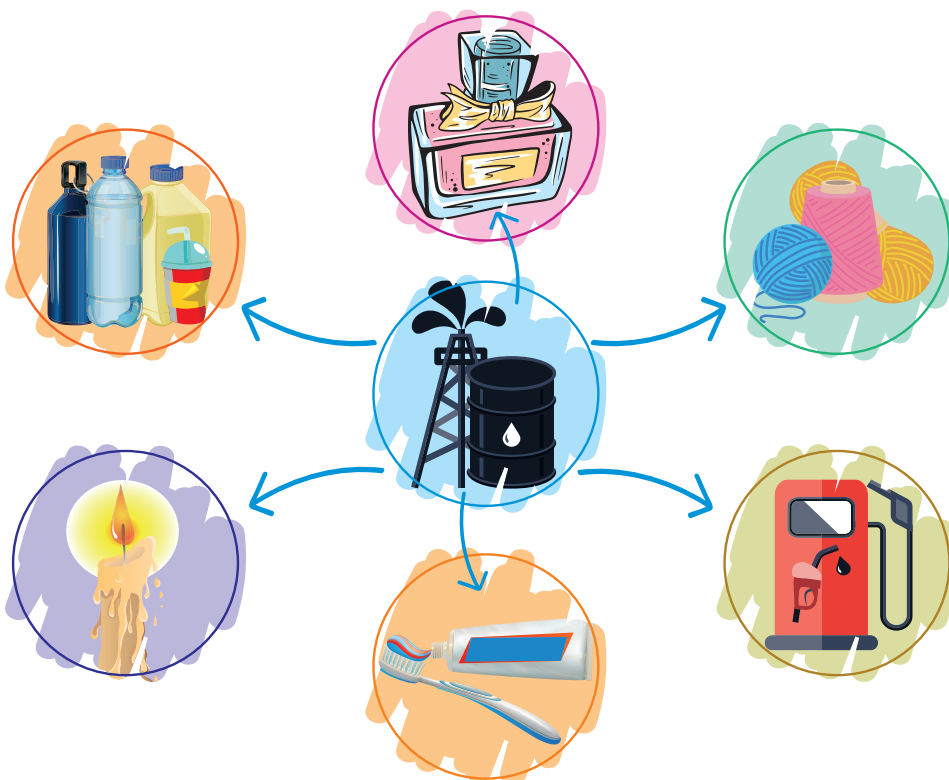

4. **Matn qismlariga mos sarlavhalar tanlab yozing:**

D. *O‘zbekiston – neft qazib oluvchi davlatlardan biri.*

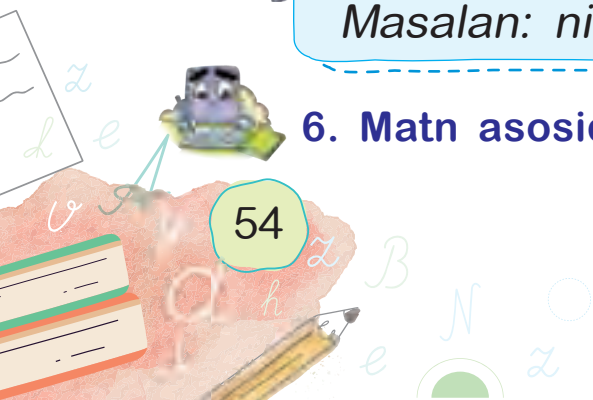
5. **“Qora oltin” matni asosida neftdan olinadigan mahsulotlar nomini yozing.**

Narsalarning nomini bildiruvchi so‘zlarga **nima?** yoki **nimalar?** deb savol beramiz.
Masalan: **nima?** – oltin, **nimalar?** – boyliklar.

6. **Matn asosida berilgan topshiriqlarni bajaring.**

Ayting-chi, geolog kim?

GEOLOG SO'ZI

Yerning osti ham shundoq –
O'rganishga ko'p mushtoq.
Nima bor yer ostida –
Bilmoq shart yer ustida.

Tog'-u dashtni keza-miz,
Ne borligin sezamiz.
Go'yo toshlar ham kitob,
O'qish kerak bobma-bob...

Yer tagini ovlaymiz.
Kezi kelsa, kovlaymiz.
Zar gilam – zargar gilam,
Yer ostida bor olam.

Bag'rida ming turli kon
Saqlab kelmoqda hamon.
Eh, behisob tilsimlar:
“Qani, qani, kelsinlar”, –

Deya bizni kutmoqda,
Xazinasin tutmoqda.
Qaytmasdan izimizga,
Olurmiz izmimizga.

Po'lat Mo'min

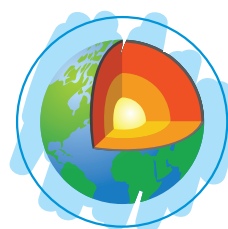
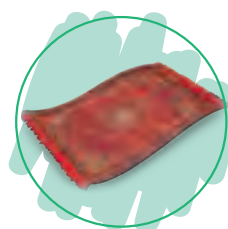

- ① Yer ostini nima uchun o'rganamiz?
- ② Toshni o'qib bo'ladimi? Qanday qilib?
- ③ "Yer tagini ovlaymiz" deganda nimani tushundingiz? O'zi nimalarni ovlash mumkin?
- ④ Yer ostida qanday olam bo'lishi mumkin?
- ⑤ Yer nimaga o'xshatilyapti?
- ⑥ "Olurmiz izmimizga" qatoridagi **izm** nima?

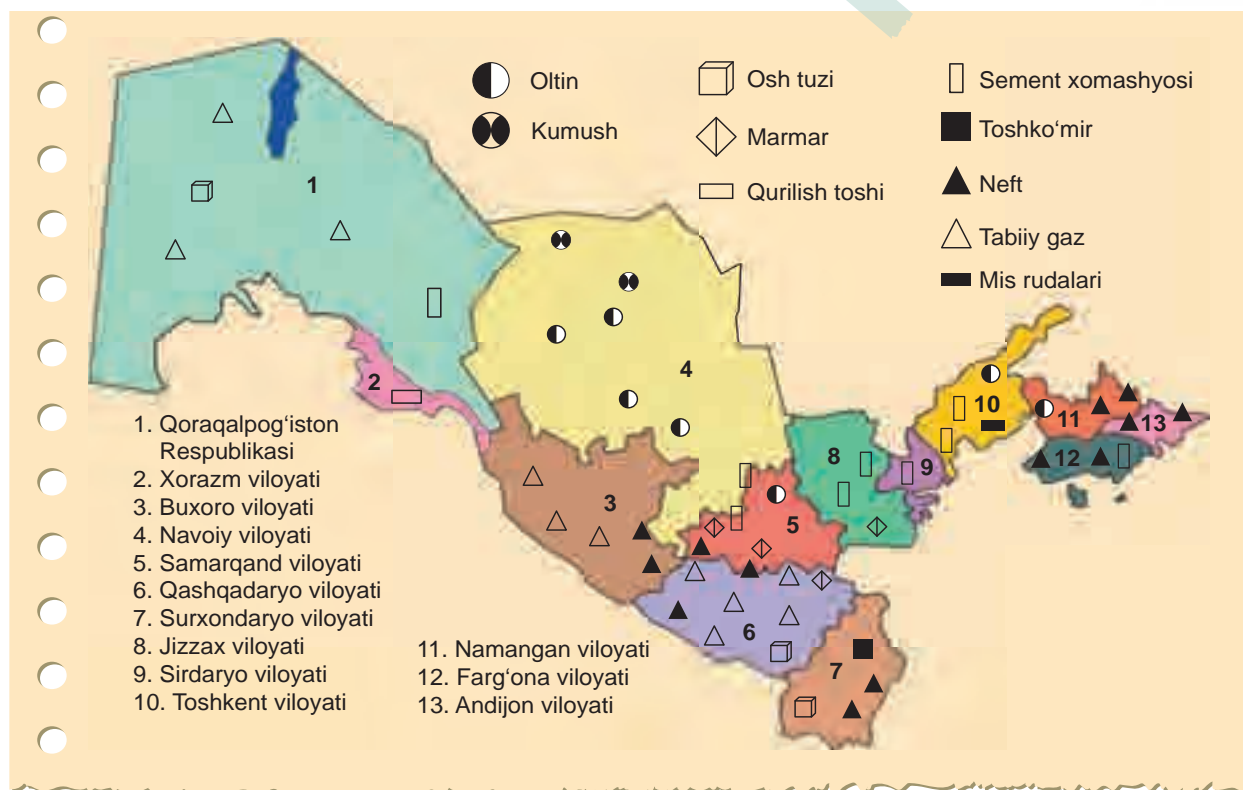
Quyidagi rasmlarning she'r matni bilan aloqadorligini aniqlang. She'rdan shu satrlarni toping va qayta o'qing.

7. She'r asosida jadvaldagi qismlarni moslashtiring.

Xarita bilan tanishing.

8. Xaritadan foydalanib viloyatlarda qanday konlar borligini yozing.

Ayting-chi, yer ostida foydali qazilmalardan tashqari yana nimalar bor? Ma'lumotlar bilan tanishing.

- ✓ Yer ostida qazilma boyliklardan tashqari suv ham bor.
- ✓ Yomg'ir va qor yerga singib, yerosti suvlarini hosil qiladi.
- ✓ Quduqlar qazib, yer ostidan suv chiqarish mumkin.
- ✓ Bu suv ichish hamda ekinlarni sug'orish uchun yaroqli.
- ✓ Cho'l hududlarida hozirgacha quduqlardan foydalaniladi.

9. Sahrodagi bolalarga yordam berish uchun loyiha yarating.

SAHRODA YANGI QUDUQ (Loyiha)

- ✓ Ishni nimadan boshlaysiz?
- ✓ Sizga nimalar kerak?
- ✓ Loyihangiz amalga oshsa, nimalar o'zgaradi?

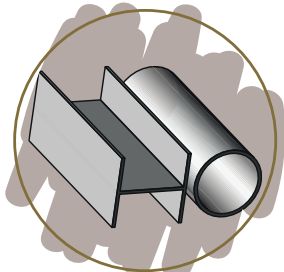

MUSTAHKAMLASH

1. Ushbu qazilma boyliklardan nimalar tayyorlanadi?
Ularning nomini yozing.

Temir

Neft

Alyuminiy

2. Ayting-chi, geolog kim?
U haqida yozing.

- ✓ U qayerda ishlaydi?
- ✓ Nima bilan shug'ullanadi?
- ✓ Qanday ish qurollaridan foydalanadi?

3. Berilgan ma'lumotlar asosida foydali qazilmalardan oqilona foydalanish haqida o'z tavsiyalaringsizni yozing.

Ma'lumotlar bilan tanishing.

- ✓ Yer ostida qazilma boyliklar mavjud.
- ✓ Qazilma boyliklarning ko'plab turlari bor.
- ✓ Qazilma boyliklardan hayotimiz uchun zarur bo'lgan mahsulotlar tayyorlanadi.
- ✓ Foydali qazilmalarni kelajak avlodga ham yetkazish lozim.

Shaxsni bildirgan so'zlarga **kim?** yoki **kimlar?** deb so'roq beramiz.

Masalan: **kim?** – bola; **kimlar?** – bolalar.

3-BO'LIM

SAYOHATCHI QUSHLAR

Rasmlarga qarab savollarga javob bering.

- 1 Rasmlarda qanday qushlar tasvirlangan?
- 2 Ular nima qilyapti?
- 3 Ularni yilning barcha faslida ham ko'ramizmi?
- 4 Qaldirg'och qachon keladi? Ungacha u qayerda bo'ladi?
- 5 Qushlar qachon boshqa o'lkalarga uchib ketadi? Nima uchun?

1. Daftardagi mashqni bajaring.

Audiomatni tinglang.

Markazdagi gaplarni o'qing. Savollarga javob bering.

Qushlar rostdan ham
bizni sog'inadimi?

Nima uchun qushlar haqiqiy
jahongashta hisoblanadi?

Buni qarang, qushlar haqiqiy jahongashta ekan. Ular har yili Afrika, Yevropa mamlakatlari va Rossiya tomonlarga uchib borib, yana bizni sog'inib qaytib kelishadi.

Yevropa haqida
eshitganmisiz?

Afrika qanday joy?

- 1 Qanday qushlar ko'chmanchi qushlar deb ataladi?
- 2 Nima uchun qaldirg'ochlar kuzda uchib ketishadi?
- 3 Nima uchun laylak va yovvoyi g'ozlar qish kelganda uchib ketishadi?

Ma'lumotni o'qing.

Dunyoning to'rt tomoni bor: shimol, janub, sharq, g'arb.

E'tibor bergan bo'lsangiz, quyosh har kuni bir tomondan chiqadi. Shu tomon sharq bo'ladi. Quyosh botganda ham bir tomonga botadi. Bu tomon g'arb bo'ladi. Sharqqa qarab tursak, chap tomonimiz shimol, o'ng tomonimiz janub bo'ladi. Shimolda havo sovuqroq, janubda esa issiqroq. Janubdagi ayrim mamlakatlarda qish umuman bo'lmaydi.

- ① Dunyoning nechta tomoni bor?
- ② Ular nima deb ataladi?
- ③ Quyosh qaysi tomondan chiqadi?
- ④ Quyosh qaysi tomonga botadi?
- ⑤ Qaysi tomon sovuqroq?
- ⑥ Qaysi tomon issiqroq?

2. Daftardagi mashqni bajaring.

Qiziqarli topshiriqni bajaring.

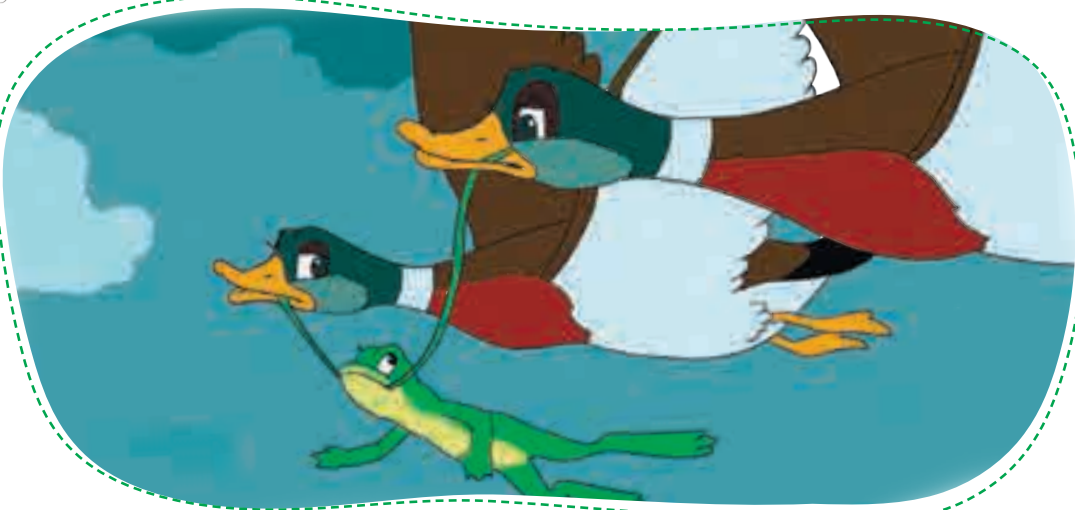
O'qituvchingiz yordamida o'tirgan joyingizda qaysi tomon sharq, qaysi tomon g'arbligini aniqlang.

Endi qaysi tomon shimol, qaysi tomon janubligini toping.

“Sayohatchi qurbaqa” multafilmini tomosha qiling.

- 1) Multilmda qaysi fasl tasvirlangan?
- 2) Buni qanday bildingiz?
- 3) Multilmdagi qahramonlarni sanang.
- 4) Asosiy qahramon kim?
- 5) Qurbaqa nima uchun janubga borishni xohladi?
- 6) O'rdaklar bilan birga uchish uchun u qanday usul o'ylab topdi?
- 7) U nima uchun janubga yeta olmadi?
- 8) Siz bu voqeadan qanday xulosa chiqardingiz?

3. Daftardagi mashqni bajaring.

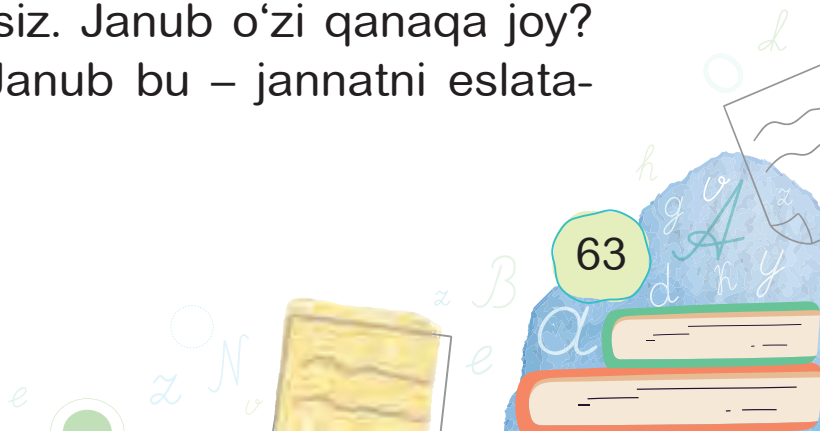

Qurbaqa va o'rdak o'rtasidagi suhbatni o'qing.

O'rdaklar yig'ilib, uchishga tayyorgarlik ko'rayotgan payti qurbaqa ularning oldiga keldi.

Qurbaqa: – Noo'rin savolim uchun kechirasizlar-u, mana, sizlar janub deyapsiz. Janub o'zi qanaqa joy?

Yo'lboshchi o'rdak: – Janub bu – jannatni eslatadigan o'lka.

Qurbaqa: – U yerda botqoq bormi?

Yo'lboshchi o'rdak:

– Bor bo'lganda-chi!
Juda katta, ulkan, iliq botqoqlar bor.

Qurbaqa: – Pashshalar ham bormi?

Yo'lboshchi o'rdak: – Nihoyatda ko'p!

Qurbaqa: – Chivinlar-chi?

Yo'lboshchi o'rdak: – Men sizga aytdim-ku, u o'lkaning o'xshashi yo'q deb. Agar unda chuvalchanglar, pashsha va chivinlar bo'lmasa, nima qilib maqtab o'tiribman?! Biz ketishimiz kerak. Mayli, xayr.

Qurbaqa: – Meni ham o'zingiz bilan olib keting!

Yo'lboshchi o'rdak: – Qanotlaring yo'q-ku?!

Qurbaqa: – Ammo zo'r fikrim bor.

Yo'lboshchi o'rdak: – Fikr? Yana qanaqa fikr?!

Qurbaqa: – Men uchun qanot bo'ladigan fikr! Ikkita o'rdak cho'pning ikki chetini ushlaydi. Men cho'pni tishlayman-da, keyin uchalamiz baravar parvoz qilamiz. To'g'rirog'i, siz uchasiz, men esa tomosha qilib ketaman. Xo'pmi?

Yo'lboshchi o'rdak: – Ajoyib fikr! Qanday kashfiyot!

- 1) Qurbaqa o'rdakka gapirishdan oldin nima uchun uzr so'radi?
- 2) Qurbaqa nima uchun: "Menga qanot bo'ladi", – dedi?
- 3) Sizningcha, qurbaqaning fikri kashfiyot hisoblanadimi?

4. Daftardagi mashqni bajaring.

She'ni o'qing. Undagi qushlar nomini yozing.

QANOTLI DO'STLAR

Uchib kelar har yoqdan
qadrdon qushlar,
Ko'chib kelar yiroqdan
mehribon qushlar.
Sog'inganmiz, kelinglar,
ko'zlari munchoq.
Uchqur, botir zarg'aldoq,
kuychi qarqunoq.
Tiniq ko'kda laylaklar
yozishar qanot,
Qaldirg'och, maynajonlar –
jajji samolyot.
Bog'da konsert boshlanar:
dirijyor laylak,
Tumshug'i qo'sh nog'ora,
chalar sho'x "tak-tak".
O'yin tushdi dikillab
chittak, shox tashlab.
Avjga chiqdi rosa ham
uchib, irg'ishlab.

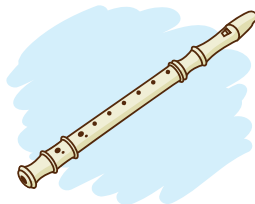
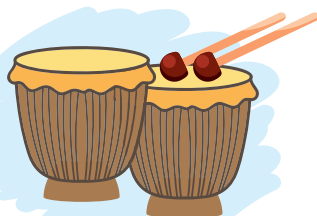

Bulbul bilan qaldirg'och
oldi jo'r nayin.
Ku-ku-kulab musicha
tortdi surnayin.
Qizilishton osilib
xivichda dorboz.
Ko'kda solib arg'imchoq,
uchar turna, g'oz.
Masxaraboz popishak –
parovoz – “pup-pup”.
Konsert juda qizidi,
qushchalar to'p-to'p.
Uchib kelar har yoqdan
qadrdon qushlar,
Ko'chib kelar yiroqdan
mehribon qushlar.

Quddus Muhammadiy

Rasmdagi musiqa asboblarining nomini she'rdan toping.

- Nima deb o'ylaysiz, shoir bu cholg'u asboblarini nerga aynan u yoki bu qushni tasvirlashda ishlatgan?
- She'rda qo'llangan harakatni bildiruvchi so'zlarni topib ayting.

Harakatni ifodalovchi so'zlarga **nima qildi? nima qilyapti? nima qilmoqchi?** kabi so'roqlarni beramiz.
Masalan: **nima qildi?** – uchib keldi.

5. Daftardagi mashqni bajaring.

Laylaklar – uzun oyoqli qushlar turkumiga kiradi. Oq laylakning tumshug'i va oyoqlari qizil, pati oq, qanot patlari qora bo'ladi.

- 1 Bu qanday qush? Rangi qanaqa?
- 2 Tumshug'i qanday? Qanaqa rangda?
- 3 Oyoqlari qanday? Qanaqa rangda?
- 4 Qanotlarining rangi qanaqa?

O'zingiz yoqtirgan qush rasmini chizing. Chizgan qushingiz ko'rinishini tasvirlab bering.

Uyingizda qaldirg'ochlarni ko'p kuzatganmisiz? Ular haqida nimalarni bilasiz?

6. Rasmlarga qarang. Qaldirg'ochlar hayoti haqida matn tuzing.

MUSTAHKAMLASH

1. Daftardagi mashqni bajaring.

QUSHLAR QISHDA QAYDA QO'NOQLAR?

Ko'p qushlarning qishda yotar ini yo'q,
Patdan boshqa ko'ylak, kostyum, to'ni yo'q.
Bir xili ochiq daraxt shoxlarida qo'noqlar,
Qor-bo'ronda, sel-yomg'irda quvnoqlar.
Sovuq eltib, muzlab to'ngib qolmasmi?
Yo ularning joni qattiq olmosmi?
Yo'q, qushlarning xillari ko'p ajoyib,
Issiq yoqqa ketishar qanot yoyib.
Qolganlari sovuq, muzdan qo'rqmaydi,
Patlariga qor-u yomg'ir yuqmaydi.
Chumchuqchalar pir-pir uchar, dikonglab.
Bo'rondan ham qo'rqishmaydi, likonglab.
Ammo shuni, bolajonlar, unutmang,
Qor yog'ganda qushlar holi bo'lar tang.
Bari shoshib, don izlashib qolishar,
Chirqillashib, uchib-qo'nib nolishar.
O'shanda siz qushlarga yordam bering,
Uvoq seping, ularga inlar quring.
Rahmat aytib, chig'illab sayrab berar,
Qanot qoqib osmonda o'ynab berar.

Quddus Muhammadiy

- 1 Qaysi qushlar qishda janubga uchib ketmaydi?
- 2 She'r qanday qushlar haqida?
- 3 Qaysi vaqtda qushlarga qiyin bo'lar ekan?
- 4 Siz ularga qanday yordam berishingiz mumkin?

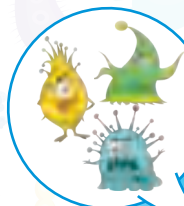
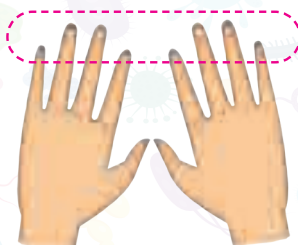

4-BO'LIM BAKTERIYA VA MIKROBLAR

- ✓ Nega qo'llarimizni sovunlab yuvishimiz kerak?
- ✓ Idishlarni yuvmasdan ishlatsa, nima bo'ladi?
- ✓ Nega odamlar tibbiy niqob taqadilar?

Rasmlarga qarang. Savollarga javob bering.

- 1) Bakteriyalar qayerlarda yashashi mumkin?
- 2) Bakteriyalarni ko'z bilan ko'rish mumkinmi?
- 3) Bakteriyalarni ko'ra olishimiz uchun bizda nima bo'lishi kerak?

1. Mos so'zlar bilan davom ettiring: **yuvilmagan qo'l....**

She'ni ifodali o'qing.

MIKROB

Mikrob juda quv, ayyor,
Tayyor turar kir-chirga.
Isqirt bo'lsa kimda-kim,
Darrov olar asirga.

Mikrob har yerda hozir,
O'z ishini biladi.
Hayvonlarga joylashib,
Tekinxo'rlik qiladi.

Tumov, yo'tal, boshog'riq
Azob berar bemorga.
Kim mikrobnı yuqtirsa,
Jonin qo'yar ozorga.

Bo'lsang toza, ozoda,
Mikrob sendan qochadi.
Kimki yuvinmay yursa,
Unga quchoq ochadi.

Ogden Nesh

2. She'rdagi kasallik nomlarini yozing.

Savollarga javob berganingizda she'rdan o'sha joy-
ni ko'rsating.

- 1 Mikrobлар qanday holatda tez yuqar ekan?
- 2 Mikrobлар hayvonlarning tanasida ham bo'lishi mumkinmi?
- 3 Mikrob yuqtirib olsak, nima bo'ladi?
- 4 She'rning muallifi kim? Buni qanday bildingiz?
- 5 She'rni yod oling.

She'r, hikoya va shu kabi asarlarni yozgan odam "muallif" deyiladi. Muallifning ismi odatda sarlavhadan keyin yoki asar ostida beriladi.

3. Darslikdagi 4 ta matn (she'r yoki hikoya)ning sarlavhasi hamda muallifini yozing.

"Mikrob" she'rini yoddan ifodali va ravon aytib bering.

4. Sariq ustundagi birliklarni yashil ustundagi birliklar bilan moslashtiring.

5. She'r matni asosida mikrobga xos sifatlarni yozing: *tekinxo'r*, ...

Ertak qahramonlari bilan tanishing. Savollarga javob bering.

- 1 Tohir va Qutlixon qanday vazifani bajarishadi?
- 2 Qutlixon qanday bosh kiyim kiyib yuradi?
- 3 Yomontoyning yomonligi nimada?
- 4 Yovuzvoy bizga qanday zarar keltirishi mumkin?

6. Bular kim? Ismlarini yozing.

Hikoyani o'qing. Savollarga javob bering.

Ushbu voqealar Odam tanasi
degan olamda yuz beradi...

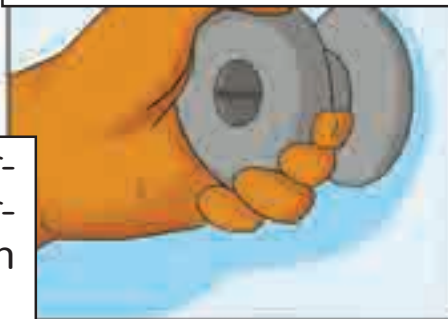
Tanamiz millionlab bakteri-
yalar uchun makon hisoblana-
di. Ammo ularni mikroskopsiz
ko'rib bo'lmaydi.

Bakteriyalar tanamizga turli taraflardan
kirib kelishadi.

Ba'zilar juda kichik suv
zarralari tarkibida havo-
da suzib yuradi.

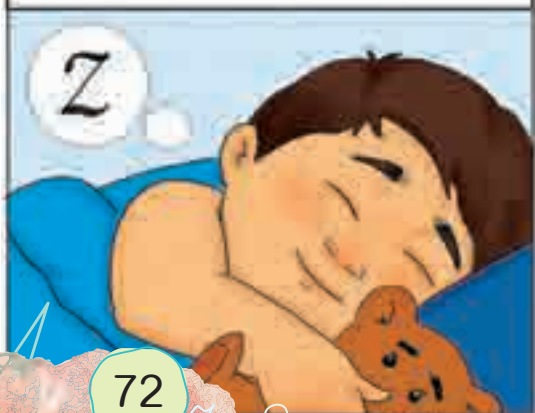

Yana bir turi eshik tut-
qichi, pul kabi ko'p ush-
lanadigan buyumlarga
joylashib, shu yo'l bilan
boshqa odam tanasiga
ko'chib o'tadi.

Boshqalari yegan nar-
salarimiz bilan bir-
ga ovqat hazm qilish
tizimiga tushadi.

Tug'ilganimizdan ikki kun
o'tiboq bakteriyalar tana-
mizga joylashib oladi.

Shu vaqtdan bosh-
lab ularning minglab
turlari tanamizga ko'-
chib o'tadi.

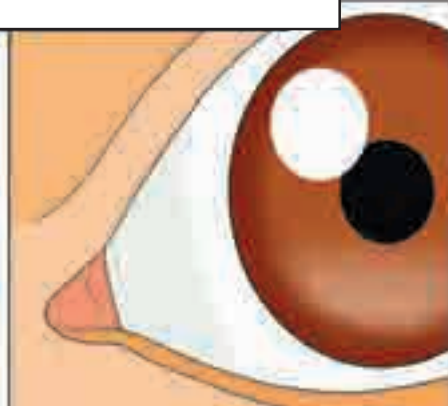

Bakteriyalar tanamizning turli qismlarida yashashi mumkin.

Yana bir turlari milk-larimizda, tishlarimiz orasida in qurib olgan bo'ladi.

Hatto qovoqlarimizda yashovchi bakteriyalar ham bor.

Ba'zi bakteriyalar terimizda, yana ba'zilari sochlarimizda, boshimizda yashaydi.

Oshqozonimiz, yo'g'on va ingichka ichaklarimiz bakteriyalarga eng boy joy hisoblanadi.

Tanamizdagi ko'plab bakteriyalar foydali hamda yashashimiz uchun keraklidir.

Mana shu sizning ichagingiz

Salom!

Salom!

Ahvollaringiz qalay?

Yordam kerakmi?

Bakteriyalar ovqatni hazm qilishda yordam beradi. Tana uchun kerakli vitaminlarni hosil qilish ishlarida qatnashadi.

Hmm!

Bu yer yaxshi joyga o'xshaydi.

K vitamini qon va suyaklarni sog'lom tutadi.

Biotin esa hujayralarning o'sishiga yordam beradi.

Vaqti-vaqti bilan tanamizga xavfli mehmonlar ham qadam ranjida qilib turishadi.

- ① Hikoya nima haqida?
- ② Mikrob va bakteriyalar qayerlarda yashaydi?
- ③ Bakteriyalar tanamizga qanday yo'llar bilan kirishi mumkin?
- ④ Bakteriyalar qaysi tana a'zolarimizda yashashi mumkin?

Quyidagi gaplarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanini hikoya matni orqali isbotlang. Gaplardagi ajratib ko'rsatilgan so'zlarga e'tibor qiling. Ular gap mazmuniga qanday ta'sir qilayotganini tushuntirishga urinib ko'ring.

Pul bakteriya va mikroblarni tashiy oladi.	To'g'ri Noto'g'ri
Bakteriyalarni mikroskopsiz ko'rish mumkin emas, chunki ular juda uzoqda joylashgan.	To'g'ri Noto'g'ri
Eng ko'p bakteriya ichaklarimizda yashaydi.	To'g'ri Noto'g'ri
K vitamini suyaklar uchun foydali, ammo qon uchun zararli.	To'g'ri Noto'g'ri
Bakteriyalar inson uchun foydali, lekin hammasi ham emas.	To'g'ri Noto'g'ri

7. Bo'sh o'rinlarni to'ldiring. **Chunki, ammo, lekin** so'zlaridan foydalaning.

Hikoyaning davomini rollarga bo'lingan holda o'qing.

Shahrimizning qahramonlari bilan tanishing. Ular zararli bakteriyalar tanamizga joylashib olishiga yo'l qo'ymaydi.

Kasal odam niqob taqmasa, yo'talganida uning og'zidan mayda zarralar otilib chiqadi. Yovuz bakteriyalar esa ularga minib oladi. Ular shu yo'l bilan tanamizga kirib olishlari mumkin.

Shunday qilib, ular og'iz va tomoqqa joylashib oladilar.

Bazan zararli bakteriyalar nazoratdan chiqib ketadi. Himoyachilarimizning o'zi ular bilan kurasha olmay qoladi.

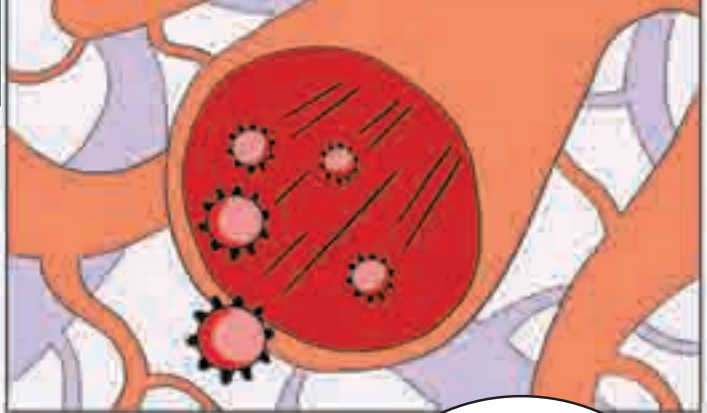
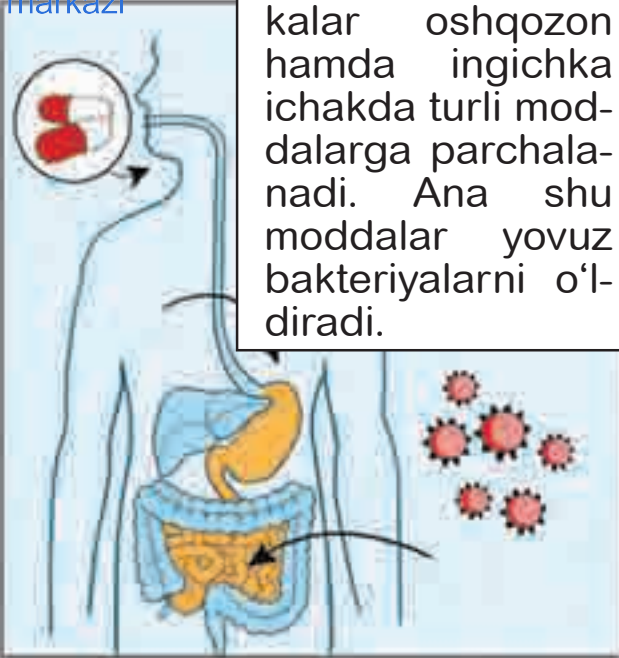
Ana shunday vaziyatda tanaga bir zo'r qurol yordam beradi. Uning nomi – antibiotik.

Antibiotikli tablet-
kalar oshqozon
hamda ingichka
ichakda turli mod-
dalarga parchala-
nadi. Ana shu
moddalar yovuz
bakteriyalarni o'l-
diradi.

Antibiotik ingichka ichakdagi qon
tomirlariga ham o'tadi. Bu qon
tomirlari esa butun tana bo'ylab
tarqalgan bo'ladi. Antibiotiklar
tomirlardagi qon bilan birga bu-
tun tanaga tarqaladi.

Mana, antibiotiklar
o'z ishini qilmoqda.

Bu
yerdan tez-
roq qochish
kerak!

O'zim-
ni yomon
his qil-
yapman!

Antibiotik-
lar butun tana
bo'ylab tarqaladi,
ba'zan bizni
yovuzlardan
farqlolmay
qoladi.

Yovuz bakteriyalar yen-
gildi, biroq juda ko'p
foydali bakteriyalar ham
nobud bo'lishdi.

Odam tanasida umuman
bakteriya qolmadi. Foy-
dalisi ham, zararlisi ham!

Antibiotik tanada 3 kun davomida yashab, uni bakteriyalardan tozaladi.

Yaxshi bakteriyalarning qaytishini tezlatish uchun doktor qatiq yoki yogurt yeyishni maslahat berdi.

Nega qatiq yoki yogurt?

Chunki ular foydali bakteriyalar bilan to'la.

Sekin-asta foydali bakteriyalar qaytib keladi. Bo'shab qolgan tanani yana to'ldira boshlashadi.

Qatiq va boshqa yeguliklar bilan birga foydali bakteriyalarning katta oilasi tanamizga kirib kela boshladi.

Xush kelibsiz!

Tanadagi hayot yana o'z iziga tushib ketdi. Hamma avvalgidek xursand yashay boshladi.

"Bolalar uchun biologiya" kitobidan

- 1 Nega Qutlixon va Tohir begonalarni haydab yubordi?
- 2 Kasal odam nega niqob taqishi kerak?
- 3 Yovuz bakteriyalar tomoqqa qanday qilib o'rnashib oladi?
- 4 Angina kasalini qanday aniqlash mumkin?
- 5 Nega Tohir va Qutlixon ham nobud bo'ldi?
- 6 Qatiqning qanday foydasi bor?

8. Hikoyaga mos, chiroyli sarlavha toping.

9. Qaysi so'zlar to'g'ri yozilgan? Daftaringizga ko'chirib yozing.

Mikro'b

Mikroskop

Milyon

Million

Mikrob

Mikrasko'p

Ba'zi so'zlar aytilganidek yozilmaydi. Bunday so'zlarni mavzular davomida o'rganib, yodda saqlab borishingiz kerak.

Ozodalik qoidalari.

- Mikroblardan himoyalaniş uchun qoidalar ishlab chiqing.
- Qoidalarni qog'ozga yozib, xonangizga yopishtirib qo'ying.
- Har bir qoidani nima sababdan joriy qilganingizni tushuntirib bering.

MUSTAHKAMLASH

Berilgan so'zlarni to'g'ri talaffuz qiling.

mikroskop

bakteriya

mikrob

Ogden Nesh

asir

muallif

vitamin

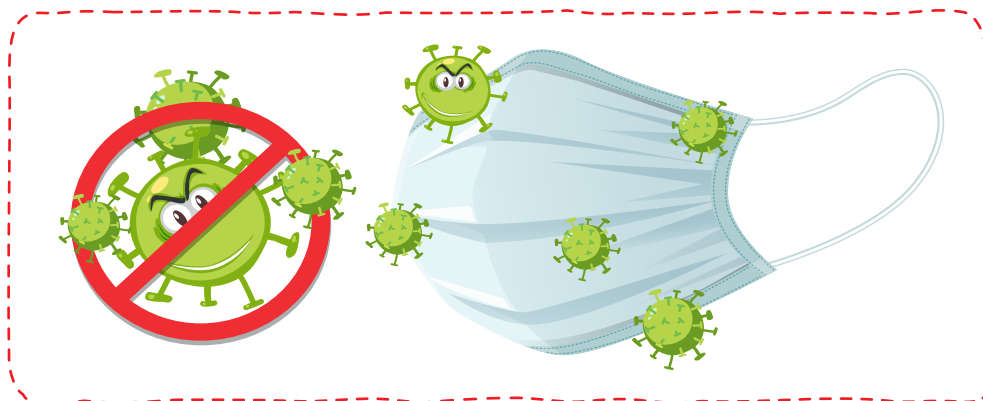
biotin

million

asr

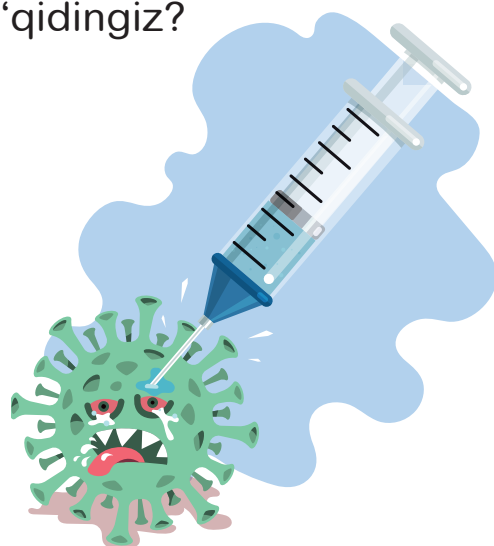

COVID-19 virusi haqida bilganlaringizni aytib bering.

COVID-19 virusi yoki uning vaksinasi haqida eshitganlaringizni aytib bering. Nutqingizda quyidagi ma'lumotlar bo'lishi kerak:

1. Bu qaysi yangilik?
2. Uni qayerdan eshitdingiz yoki o'qidingiz?
3. U yangilikda nimalar deyilgan?
4. Sizga aloqador joyi bormi?

4-BO'LIM

FOYDALI NONUSHTA

Rasmlarga diqqat bilan qarang.

- 1 Siz qaysi rasmdagi holatga yaqin ovqatlanasiz?
- 2 Qaysi rasmdagi ovqatlanish sizga yoqmad?
Nima uchun?
- 3 Ovqatlanishdan so'ng qanday minnatdorchilik bildirish mumkin?
- 4 Rasmlar haqida gapirish davomida harakatni bildiruvchi qaysi so'zlarni qo'lladingiz?

1. Ovqatlanish bilan bog'liq harakatni bildiruvchi so'zlarni yozing.

Ovqatlangandan so'ng qanday minnatdorchilik bildirish mumkin? Yozing.

“Mehnatkash choynak” ertagini tinglang.

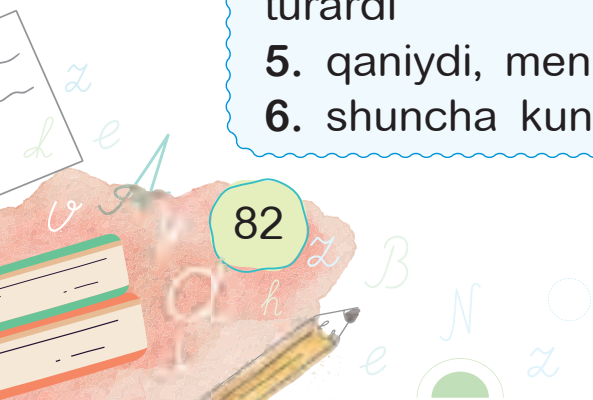

- 1 Patnis nima uchun temir choynakka havas qilibdi?
- 2 Likop va qozon temir choynakning nimasiga qiziqib qolishibdi?
- 3 Temir choynakni nima uchun omborxonaga tashlashibdi?
- 4 Elektr choynakni nima uchun idish-tovoqlar yoqtirishmadi?
- 5 Sizingcha, idish-tovoqlar nima uchun temir choynakni oshxonaga qaytarishdi?
- 6 Ayting-chi, “uzunquloq” gap qanday bo'ladi?

2. Gaplarni o'qing. Yo'l qo'yilgan xatolarni to'g'rilab, daftaringizga ko'chiring.

1. hushtakli do'stimizni yana ko'rsak edi
2. yaltirashini qara-ya
3. ayting-chi, siz hushtak chala olasizmi
4. oshxonaga olingan yangi temir choynak yaltirab turardi
5. qaniydi, men ham shunday yaltirab tursam
6. shuncha kun choy ichmay bo'larkanmi

3. Yozgan gaplaringizni ohangi va mazmuniga ko'ra ajrating.

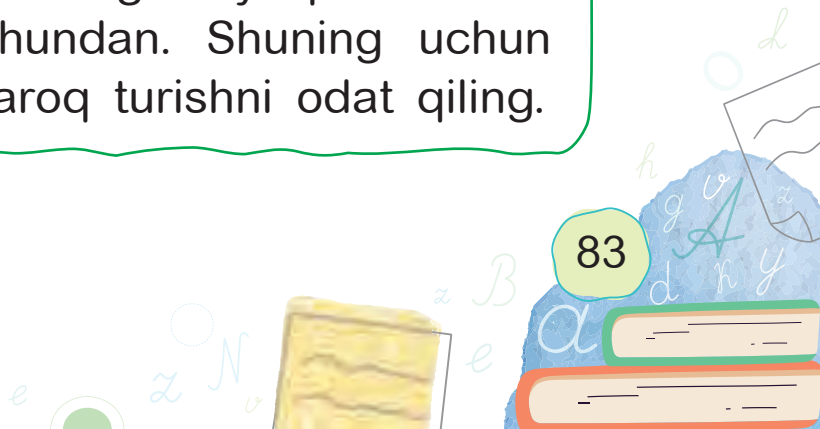

NONUSHTAGA "5" BAHO!

Ko'pchilik bolalar nonushtadan bosh tortishadi. "Qornim to'yib qoldi", "Maktabga kech qolaman" kabi bahonalar bilan imkon qadar kamroq ovqat yeyishga harakat qilishadi, ammo bu – noto'g'ri. Bilsangiz, yaxshi nonushta salomatlikning muhim garovidir!

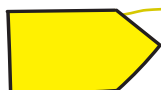

Odatda ota-onalar nonushta tayyor bo'lmaguncha farzandlarini uyg'otishmaydi. Shuning uchun nonushtaga o'tirganida bolalarning tanasi hali ham uxlayotgan bo'ladi. Tanadagi a'zolar o'z vazifalariga to'liq kirishib ketishi uchun kamida yarim soat vaqt kerak. Bu holatda siz qorningiz ochganini sezmaydiz. Ertalab ishtahasi bo'lmagan bolaning birinchi dars tugamay qorni ochib qolishi shundan. Shuning uchun biroz ertaroq turishni odat qiling.

Odatda darslarni yaxshi o'zlashtirmay, ba'zan "2" yoki "3" baho oladiganlar nonushta qilmay maktabga keladiganlardir. Ularning qorni tez ochib qoladi va miyasi o'qituvchining gaplarini tahlil qilmaydi. Chunki bu vaqtda miya och qorin bilan band bo'ladi-da!

Aytganday, uyqudan turgan bolalarning qorni ba'zan chindan ham to'q bo'lishi mumkin. Uyqudan oldin to'yib ovqatlangan bolalarda shunday bo'ladi. Bu ikki hissa zarardir! Chunki to'q qoringa uxlash ham, nonushta qilmaslik ham oshqozonni kasal qiladi.

Demak, a'lochi va sog'lom bo'lay desangiz, nonushtani aslo qoldirmang. Nonushtada sut mahsulotlari, yong'oq, mayiz va ho'l mevalardan ko'p-ko'p yeyishni odat qiling.

"Sog'lomjon" kitobidan

- ① Nima uchun ko'pchilik bolalar nonushta qilishni xohlashmaydi?
- ② Erta turishning ishtaha ochilishiga qanday bog'liqligi bor?
- ④ Och qolgan o'qituvchining miyasi nima bilan band bo'ladi?
- ⑤ Oshqozonni qaysi odat kasal qilgan ekan?
- ⑥ Nonushtada nimalarni yeyish mumkin?
- ⑦ Siz berilgan tavsiyalarga amal qilasizmi?

4. Matn qismlarini berilgan tavsiyalar bilan moslashtiring.

1. “Nonushtaga “5” baho” matnidan olingan quyidagi gapda nima uchun vergul ishlatilgan?

Nonushtada *sut mahsulotlari, yong‘oq, mayiz va ho‘l mevalardan ko‘p-ko‘p yeyishni odat qiling.*

2. Ajratib ko‘rsatilgan so‘zlarni qanday ohangda o‘qingiz?

5. Sanash ohangi bilan o‘qiladigan gap tuzib, yozing.

Namuna: *Nodira choynak, piyola, qoshiq va likopchalarni yuvdi.*

Quyidagi gaplarni solishtiring.

Ko‘pchilik bolalar nonushtadan bosh tortishadi.

Ko‘pchilik bolalar nonushta qilishni xohlashmaydi.

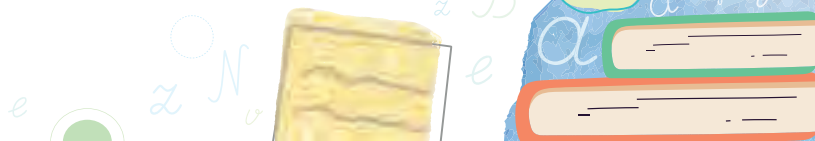
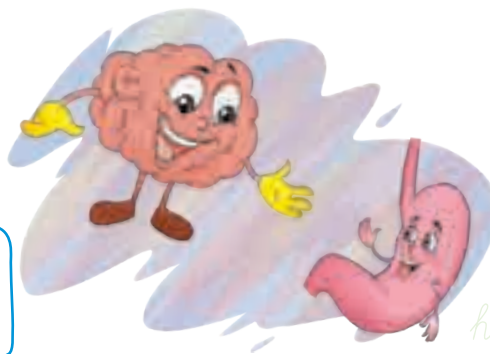
Bilsangiz, yaxshi nonushta salomatlikning muhim garovidir!

Bilsangiz, yaxshi nonushta salomatlik uchun foydalidir.

Chunki bu vaqtda miya och qorin bilan band bo‘ladi-da!

Chunki bu vaqtda miya och qoringa e‘tibor qaratadi.

1-ustundagi gaplarni 2-ustundagi gaplarga bog'lab o'qing.

“Qornim to'yib qoldi”,
“Maktabga kech qolaman”
kabi bahonalar bilan imkon
qadar kamroq ovqat yeyishga
harakat qilishadi,

ularning miyasi
o'qituvchining
gaplarini tahlil
qilmaydi.

va

Odatda ota-onalar
nonushta tayyor bo'l-
maguncha farzandlarini
uyg'otishmaydi,

nonushtaga o'tirgan
bolalarning tanasi
hali ham uxlayotgan
bo'ladi.

ammo

Bunday bolalarning
qorni tez ochib qoladi

shuning
uchun

bu noto'g'ri.

Ikkita ustundagi gaplar alohida-alohida o'qiganingizda mazmun bildiryaptimi?

IBN SINO ULASHAR DAVO

Ertalab yengil
Ovqatdan yengil.

Ichmoqlikni sut
Doim esda tut.

Har qaysi meva
Shifoga ega.

Olma ye gohi –
Mevalar shohi.

Bil, oddiy tuxum –
Davo to'la xum.

Turli oshko'kat –
Unda ko'p hikmat.

Yurakka kerak
Bargak va turshak.

Ovqatlanish ham
San'at chinakam.

Ovqat sifati
Tanning sihati.

Ovqat ye asta,
Bo'lmaysan xasta.

Ovqatda me'yor –
Sog'likka hamkor.

Po'lat Mo'min

- ① Sizingcha, “yengil ovqat” qanday bo'ladi?
- ② Mevalarning podshohi qaysi ekan?
- ③ Yurakka quvvat beruvchi narsa nima?
- ④ Kasal bo'lmaslik uchun qanday ovqatlanish kerak?
- ⑤ Sifatli ovqatning xususiyatlarini ayting.
- ⑥ Siz ushbu qoidalarning qaysi birlariga amal qilasiz?

6. Izohlanayotgan so'zni matndan topib, daftaringizga yozing.

She'dan nonushtada qaysi mahsulotlarni iste'mol qilish mumkinligini topib yozing.

Siz do'stingizga nonushta uchun yana qanday mahsulotlarni tavsiya qilasiz? Yozing.

Nuqtalar o'rniga qo'ygan so'zlaringizga qanday so'roq berish mumkin?

Nonushta uchun taomnoma tayyorlaymiz.

- ✓ Rasmdagi taomlardan nonushtada yeyish mumkin bo'lganlarini ajratib oling.
- ✓ Nonushtada yeyish mumkin bo'lgan mahsulotlarning foydali tomonlarini yozib chiqing.
- ✓ Ajratib olingan yeguliklarni qanday tartibda yeyish yoki ichish kerakligini yozing.

8. Nonushtangiz uchun taomnoma yozing.

9. Tengdoshingizga ertalabki nonushta uchun tavsiyalar yozing. Tinish belgilarini to'g'ri qo'ying.

Nonushtadan oldin

Nonushta vaqtida

Nonushtadan keyin

MUSTAHKAMLASH

1. Rasmdagi har bir holatga mos gap tuzing.

2. Jadvalni to'ldiring.

Non, sut, asal, manti, lavash, qovun, tarvuz, yong'oq, mayiz, ho'l meva, osh, sariyog', murabbo, sho'rva, qatiq, quruq meva.

Qaysi paytda is'temol qilish mumkin?

Nonushtada	Tushlikda	Kechki ovqatda

3. Qismlarni mazmun va ohang jihatidan moslab yozing.

Ichmoqlikni sut

Olma ye gohi –

Turli oshko'kat –

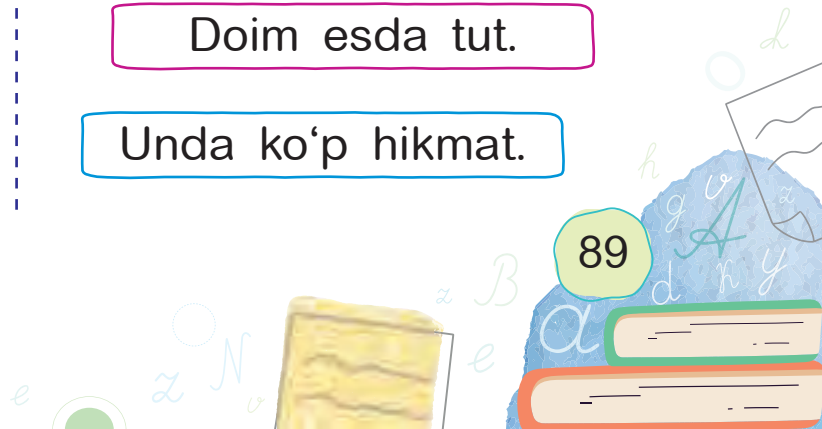
Bil, oddiy tuxum –

Mevalar shohi.

Davo to'la xum.

Doim esda tut.

Unda ko'p hikmat.

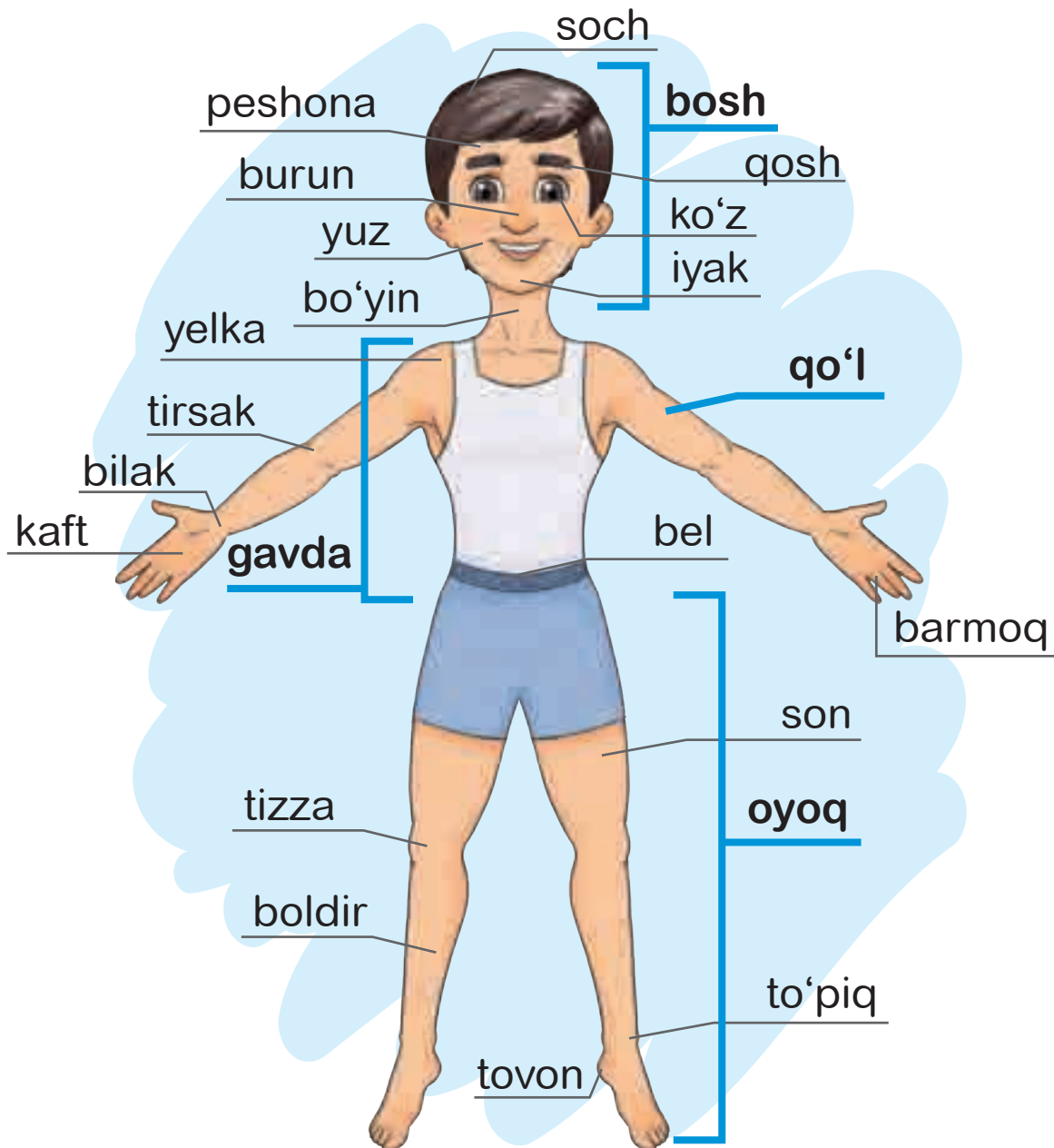
4-BO'LIM

TANAMIZNI O'RGANAMIZ

Rasmga qarang. So'zlarni o'qing. Ular tananing qaysi qismlarini ifodalashiga diqqat qiling.

INSON TANASI QISMLARI

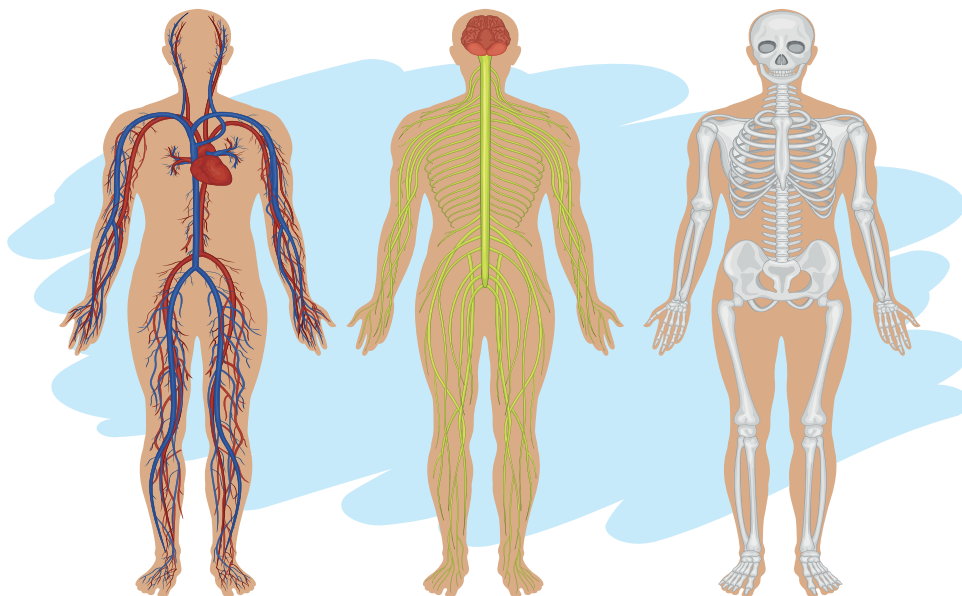

1. Daftardagi mashqlarni bajaring.

Rasmga qarang. Unda nima tasvirlangan?

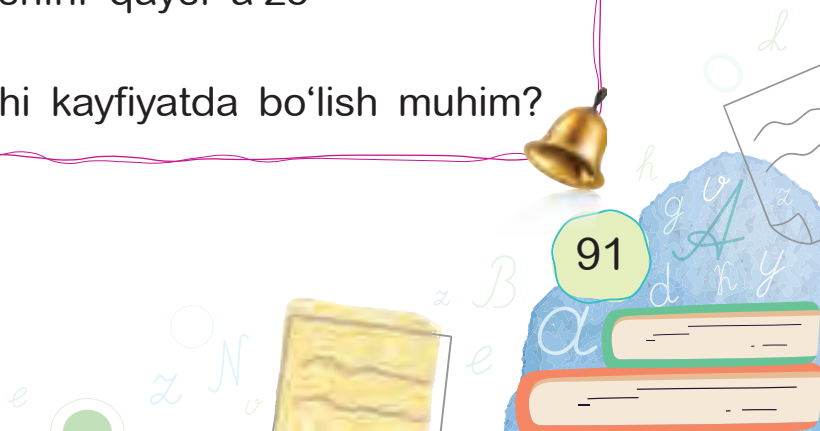

Audiomatni tinglang.

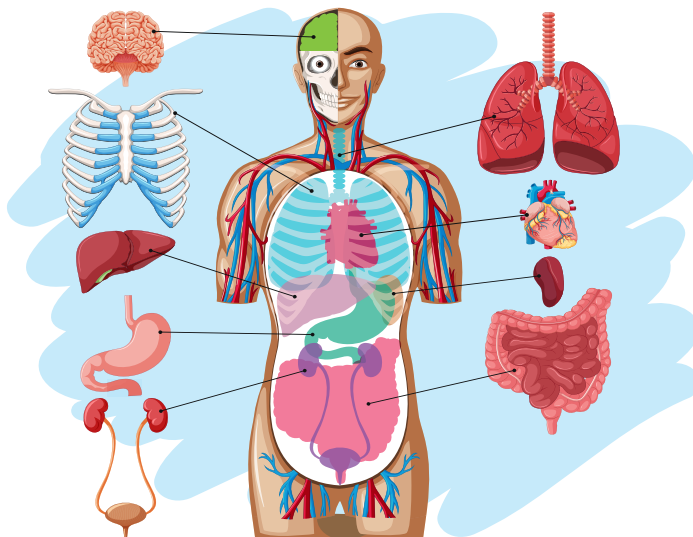
Savollarga javob bering.

- ① Ikkita bir-biriga o'xshagan barmoq izini topish mumkinmi?
- ② Nimalarni ko'ra olasiz-u, nimalarni ko'ra olmaysiz? Ko'zingizni yuming, ko'rish qobiliyati sizga qanday yordam berar ekan?
- ③ Burun inson tanasida qanday vazifalarni bajarar ekan?
- ④ Inson kislorodni qayerdan oladi?
- ⑤ Nafas olishda qaysi a'zolarimiz ishtirok etadi?
- ⑥ Yuragingiz qayerda joylashganini bilasizmi? Qayerdan bilasiz?
- ⑦ Yuragimiz qanday vazifa bajaradi?
- ⑧ Tanadagi a'zolarning ishini qaysi a'zo boshqaradi?
- ⑨ Nima uchun doim yaxshi kayfiyatda bo'lish muhim?

Rasmdagi tana a'zolarini bilasizmi? Ularning nomini ayting.

2. Daftardagi mashqlarni bajaring.

Matnni o'qing.

Dars vaqtida bajarish uchun jismoniy mashqlar

1-mashq

Partada o'tirgan holatingizda qo'l-laringizni belingizga qo'ying. *Bir* deganda boshingizni asta-sekinlik bilan oldinga eging; *ikki* deganda boshingizni orqaga eging. Bu mashqni 4 marta bajaramiz.

2-mashq

Partada o'tirgan holatingizda *bir* deganda o'tirgan stulingiz suyanchig'ini ushlab, yelkangizni orqaga torting, kuraqlaringizni bir-biriga yaqinlashtiring. *Ikki, uch, to'rt* deganda shu holatni ushlab turing, *besh, olti* deganda boshlang'ich holatga qayting. Bu mashqni olti marta bajaramiz.

3-mashq

O'rnimizdan turamiz. Oyoqlarimizni yelka kengligida ochamiz, qo'llarimiz – belda. *Bir* deganda egilamiz, tirsaklarimizni orqaga tortamiz, chap oyog'imizni orqaga olamiz, *ikki-uch* deganda shu holatda turamiz, *besh*, *oltida* boshlang'ich holatga qaytamiz. Endi xuddi shu harakatlarni o'ng oyog'imiz bilan ham bajaramiz. Bu mashqni olti marta takrorlaymiz.

4-mashq

Yo'lakka qarab o'tirgan holatda qo'llarimizni partaga va suyanchiqqa qo'yib, *bir* deganda oyoqlarimizni ko'taramiz. *Ikki*, *uch*, *to'rt* deganda shunday ushlab turamiz va *besh*, *olti* deganda dastlabki holatga qaytamiz. Bu mashqni 4 marta bajarimiz.

- 1) Bu matn siz shu vaqtgacha o'qigan matnlarga o'xshaydimi? Nimasi o'xshaydi va nimasi farq qiladi deb o'ylaysiz?
- 2) Matnda nechta mashq berilgan? Ularning nechtasi o'tirib bajarishga va nechtasi turib bajarishga mo'ljallangan?
- 3) Mashqlarda qaysi a'zolar ishtirok etyapti?

Rasmlarga qarab, qaysisida birinchi mashq, qaysilarida ikkinchi, uchinchi va to'rtinchi mashq tasvirlanganini toping.

3. Daftardagi mashqni bajaring.

She'ni o'qing.

SHAMOL NEGA SHAMOLLAMAS?

Shamol nega shamollamas,
Chuchkirmas yo yo'talmas?
Og'rimaydi boshi hatto,
Issig'i ko'tarilmas?

Uchramaydi doktorga ham,
Ehtiyoj yo'q doriga.
Aytolmaydi hech kim – shamol
Qachon, qay payt og'rigan.

O'ylab-o'ylab bildimki, u
Rostdan polvon shamoldir.
Ko'p yugurib turganidan
Sog'lom ham barkamoldir.

Farid Usmon

Savollarga javob bering.

- 1 Shamol va shamollash so'zlari bir-biriga bog'liqmi? Nima uchun?
- 2 Shamollashga oid qanday holatlar she'rda tilga olingan?
- 3 Siz oxirgi marta qachon shamollagansiz? Shamollaganingizda tanangizda qanday o'zgarishlarni sezgansiz?
- 4 Shoir shamolning shamollamasligi sababi nimada deb biladi? Sizningcha, shoir haqmi?
- 5 Shoirning fikricha, odam sog'lom bo'lishi uchun nima qilishi kerak?

4. Daftardagi mashqlarni bajaring.

YO'QOLGAN QULOQ

– Uyimizda nimagadir
Bugun quloq yo'qoldi...
Tushunolmay hayron bo'ldim,
Oyim shunday deb qoldi.

Hech bunaqa gap chiqmagan
Edi mening oyimdan.
Qulog'imni ushlab ko'rsam,
Xayriyatki, joyida.

Juda qiziq, qulog'ini
Yo'qotgan kim bo'ldiykin?!
Hammamizning qulog'imiz
Joyida edi, lekin...

Dadam menga ko'zin qisib,
Miyig'ida kulardi.
Ravshan akam yerga qarab,
Boshin egib turardi.

Farid Usmon

- ① Quloq qanday a'zo va uning vazifasi nimadan iborat?
- ② Eshitish bizga nimalarda yordam beradi?
- ③ She'r qanday voqea haqida?
- ④ Bola quloq yo'qolganini kimdan eshitdi?
- ⑤ Miyig'ida kulish qanday bo'ladi?
- ⑥ Odam qanday vaziyatlarda boshini egib turadi?
- ⑦ Nima deb o'ylaysiz, dadasining miyig'ida kulishi va akasining boshini egib turishi nimani bildiradi? Bu holatning quloq yo'qolishiga aloqasi bormi?
- ⑧ Kimning qulog'i yo'qolgan?

E'tibor bergan bo'lsangiz, kat-talar "qulog'i yo'q", "quloqsiz", "ko'zingga qara" degan so'zlarni ko'p ishlatishadi. Bu gaplar qanday vaziyatlarda aytiladi va nimani bildiradi? So'zlab bering.

5. Daftardagi mashqni bajaring.

MUSTAHKAMLASH

1. Bo'sh o'rinlarga berilgan so'zlardan mosini qo'yib, matnni o'qing.

Mushak, yurak, nafas, tana

Odam _____sida 600 dan ortiq mushak bor. _____lar suyaklarni bir-biriga ulab, birlashtirib turadi. Masalan, siz yugurishni xohlasangiz, bosh miya suyaklaringizga emas, balki mushaklarga buyruq beradi.

Mushaklar bo'lmasa, hatto _____ ham ololmaymiz. Ko'krak qafasimizdagi mushaklar qisqarib-kengayib nafas olishimizni ta'minlaydi.

Umr bo'yi tinmay urib turadigan _____imizni ham mushaklar harakatlantiradi.

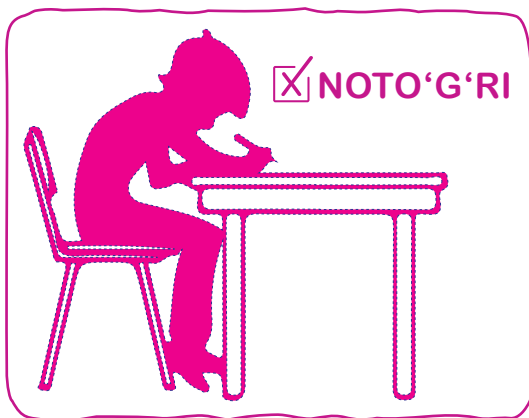

Savollarga javob bering.

- 1 Mushaklar nima vazifani bajaradi?
- 2 Harakat qilishimiz uchun bosh miyamiz nima qiladi?
- 3 Nafas olishimizda mushaklar qanday yordam beradi?

2. Partada to'g'ri va noto'g'ri o'tirish qanday bo'lishini aytib bering. Bunda dars davomida o'tilgan so'z va birikmalardan foydalaning.

5-BO'LIM

HUNAR – HUNARDAN UNAR

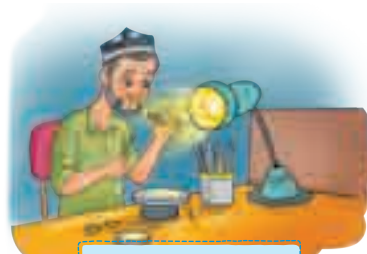
Rasmlarga qarang. Hunarmandlar nima ish bilan shug'ullanyapti?

Temirchi

Kulol

Zargar

Duradgor

Chevar

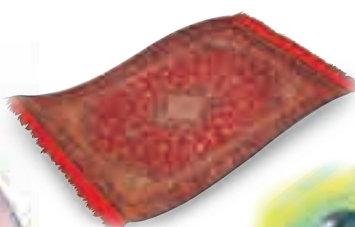
Gilamdo'z

- 1) Hunarning yana qanday turlarini bilasiz?
- 2) Siz yashaydigan mahalla yoki ko'chada hunarmandlar bormi?
- 3) Hunarmandlar yasagan buyumlarning nomini bilasizmi?
- 4) Uyingizda qanday hunarmandchilik buyumlari bor?

1. Buyumlarga qarang, ularni kim tayyorlaganini yozing.

“O‘zbek hunarmandlari” audiomatnini tinglang.

- 1 Kimlarni “hunarmand” deb ataymiz?
- 2 Hunarmand yasagan buyum qanday bo'lishi kerak?
- 3 Shaharlarimiz qanday hunarmandchilik turlari bilan mashhur ekan?
- 4 Qaysi shaharlarda yirik hunarmandchilik markazlari bor?
- 5 Sayyohlar hunarmandlarning ishiga qarab nimalarni bilib oladi?

2. Berilgan so'zlarga mos keluvchi qo'shimchalarni aniqlang. Ular ishtirokida gaplar tuzib, yozing.

soat

-gar

pichoq

do'ppi

gilam

-do'z

-chilik

-soz

HUNARNING FOYDASI

(Rivoyat)

Qadim zamonda bir boy savdogar yashagan ekan. Uning boyligi mamlakat podshohining boyligidan kam emas ekan. Shunga qaramasdan, savdogar o'g'lini gilamdo'zga shogird qilib beribdi. Gilamdo'z yigitga o'z hunarini o'rgatibdi. Tez orada yigit mahoratli gilamdo'z bo'lib yetishibdi.

Kunlardan bir kuni yigit do'stlari bilan sayrga chiqibdi. Savdogardan **pul undirish ilinjida** yurgan qaroqchilar yigitni o'g'irlab ketishibdi. Uni shahar chetidagi bir **xaroba uyga** qamab qo'yishibdi. Otasiga xat yuborib, **o'g'lining evaziga** katta pul so'rashibdi. Savdogar aytilgan pulni to'laganiga qaramay, **nafsi hakalak otgan** qaroqchilar yigitni qaytarmabdi. Endi oldingidan ham ko'proq pul talab qilishibdi. Bu safar savdogar pulni berishga shoshilmabdi. Qaroqchilarning **toqati toq bo'lib,**

asirni o'ldirmoqchi bo'lishganida, yigit ularga shunday debdi:

– Meni o'ldirsangiz, **mo'may daromaddan** quruq qolasiz. Agar menga kerakli narsalarni keltirib bersangiz, yaxshigina foyda ko'rishingiz mumkin.

Qaroqchilar boshlig'i pul uchun hamma narsaga ko'nishga tayyor edi. U yigitdan nimalar kerakligini so'rabdi. Yigit gilam to'qish uchun jun ip va dastgoh keltirishlarini so'rabdi. Qaroqchilar bu narsalarni bir zumda topib keltirishibdi. So'ng yigit gilam to'qishga kirishib ketibdi.

Qaroqchilar tayyor gilamni bozorga olib chiqishibdi. Bozor aylanib yurgan savdogar o'g'li to'qigan gilamni tanib qolibdi. Bir kishi orqali uni katta pulga sotib olibdi. Uyga kelib, gilamni diqqat bilan tekshiribdi. O'g'li gilamdagi naqshlar orasiga o'zi turgan joyning xaritasini ustalik bilan joylashtirgan ekan. Savdogar tez mirshabxonaga boribdi. Shunday qilib, u o'g'lini tutqunlikdan xalos qilibdi.

- 1) Nima deb o'ylaysiz, savdogar nega farzandini hunarli qildi?
- 2) Savdogarning o'g'li qanday hunar o'rgandi? Bu hunar haqida nimalarni bilasiz?
- 3) Qaroqchilarning maqsadi nima edi?
- 4) Nega savdogar ikkinchi marta pul to'lashga shoshilmadi?
- 5) Nima deb o'ylaysiz, rivoyatning ertakdan farqi bormi?

Rivoyat – og‘izdan og‘izga o‘tib keladigan hikoya. Rivoyatdagi voqealar har doim ham uydirma bo‘lavermaydi. Qisman bo‘lsa-da tarixiy voqealarga asoslanadi.

3. “Hunarning foydasi” rivoyati asosida quyidagi topshiriqlarni bajaring.

1. Matnda ajratib ko‘rsatilgan so‘z va birikmalarning izohini aniqlang.
2. Bo‘sh o‘rinlarni mos so‘zlar bilan to‘ldiring.
3. Matn asosida berilgan fikrlar to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini aniqlang.
4. Rivoyatdan olgan xulosangizni qisqacha yozing.

HUNARNING HIDI QANAQA?

I. Har hunarning o‘zicha
Bordir hidi – belgisi.
Novvoyxonadan kelar
Xamirturushning isi.

II. Ustaxona yonidan
O‘tib qolsang-chi agar –
Yangi taxta, payraha
Hidi dimoqqa tegar.

III. Qandolatchidan esa
Mag‘izning hidi kelar.
Doktorning xalatidan
Anqir xushbo‘y dorilar.

IV. Omoch ortidan asta
Dalada yurar dehqon.
Tuproq va o‘tloq hidi
Bo‘lar unda har qachon.

V. Baliqchining ustidan
Dengiz hidi kelganday,
Faqat bekorchilarning
Hidi bo'lmas hech qanday.

VI. Ishyoqmaslar har qancha
Atir sepsin, behuda!
Dangasalikning hidi
Qo'lansa bo'lar juda!

Janni Rodari

- 1 Ayting-chi, hunarning hidi bo'lishi mumkinmi?
- 2 Sizningcha, yana qaysi hunardan qanday hid kelishi mumkin?

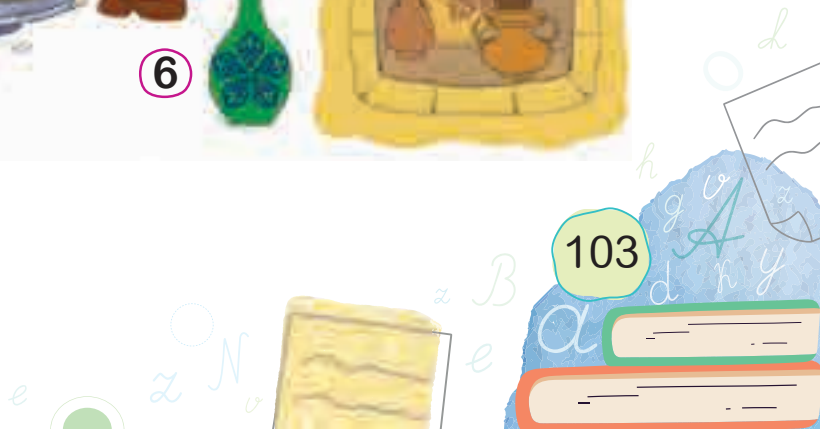
4. Berilgan rasmlarni she'ring qaysi bandiga mos kelishini aniqlang.

Namuna: V – 1.

Rasmlarga qarab, ko'za yasash jarayoni haqida hikoya yozing. Rasmlardagi ketma-ketlikka e'tibor bering.

Ko'za yasash sirlari

MUSTAHKAMLASH

1. Hunarmandlarning nomini yozing.

- 1 Bu hunarmandlar faoliyati haqida nimalarni bilasiz?
- 2 Ular yasagan buyumlardan qachon, qayerda foydalanamiz?

Maqollarni o'qing. Mazmunini ayting.

Tikansiz gul bo'lmas,
Mashaqqatsiz – hunar.

Qunt bilan o'rgan hunar,
Hunardan rizqing unar.

Tekin boylik axtarguncha,
O'zingga bop hunar top.

Bir yigitga
qirq hunar oz.

2. So'zlarni mos qo'shimchalarni qo'shib yozing.

temir

bino

kulol

sotuv

shifo

ish

ipak

gilam

-chi,
-kor,
-do'z,
-chilik

5-BO'LIM

KASBLAR

Gaplarni o'qing. Ular qaysi kasb egasi haqida ekanini toping. Rasmlardan mosini tanlang.

U odamlarga shifo ulashadi.

U bolalarni o'qitadi.

U yong'inni o'chiradi.

U shirin ovqatlar pishiradi.

o't o'chiruvchi

o'qituvchi

shifokor

oshpaz

- 1 Otangizning kasbi nima? U qayerda ishlaydi?
- 2 Onangizning kasbi nima? U qayerda ishlaydi?
- 3 Shifokorni yana qanday ataymiz?
- 4 Tanlanmay qolgan rasmlarda qanday kasb egalari aks etgan?

1. So'zlarda takrorlanayotgan qismlarga e'tibor qarating. Qatorni davom ettiring.

Namuna: osh – oshxona – oshpaz.

yoz – yozma – qo'lyozma – ....

non – ... – ...

hisob – ... – ...

shifo – ... – ...

2. Qismlarni moslashtiring.

3. So'zlarga **-uvchi** qo'shimchasini qo'shib, kasblar nomini hosil qiling.

Namuna: tik + uvchi = tikuvchi.

qur + -uvchi = sot + -uvchi =

o'qit + -uvchi = uch + -uvchi =

Ayrim so'zlarga **-uvchi** qo'shimchasini qo'shish bilan kasb nomlarini hosil qilish mumkin. Masalan, *tik + uvchi = tikuvchi*.

Lekin hamma so'zga ham bu qo'shimchani qo'shib, kasb nomini hosil qilib bo'lmaydi. Masalan, *chiz + uvchi = chizuvchi*. Rasm chizadigan odamni chizuvchi deyilmaydi. Uni **rassom** deyiladi.

“Shifokor o‘yini” qo‘shig‘ini tinglang.

- 1 Shifokor qabuliga quruvchidan keyin kim keldi?
- 2 Nima uchun shifokorlar og‘zimizni ochib, tilimizni chiqarishimizni so‘raydi?
- 3 Mahallada doktor bo‘lishining nimasi yaxshi?
- 4 Politsiyachi ukol olganda og‘riqni sezdimi?
- 5 Ukol qilsa og‘rimasligining sababi nima ekan?
- 6 Qo‘shiqni birgalikda qayta kuylang.

4. “Agar shifokorlar bo‘lmasa” deb boshlanuvchi 6 ta gap tuzing.

Namuna: Agar shifokorlar bo‘lmasa, tuzalishimiz qiyin bo‘ladi.

5. Qaysi kasb egasi nima ish qiladi?

6. “Men ishlab chiqaradigan dori” mavzusida kichik matn yozing. Matnda quyidagi ma‘lumotlar bo‘lishiga ahamiyat bering:

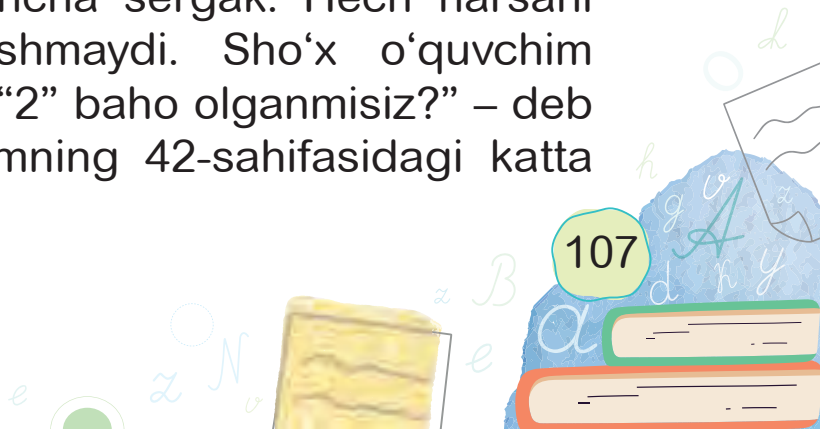
- ✓ dorining nomi;
- ✓ qanday kasallikka davo bo‘lishi;
- ✓ nima uchun bu dori kerak deb o‘ylashingiz;
- ✓ u dorini birinchi kimga berishingiz.

Matnni o‘qing. Savollarga javob bering.

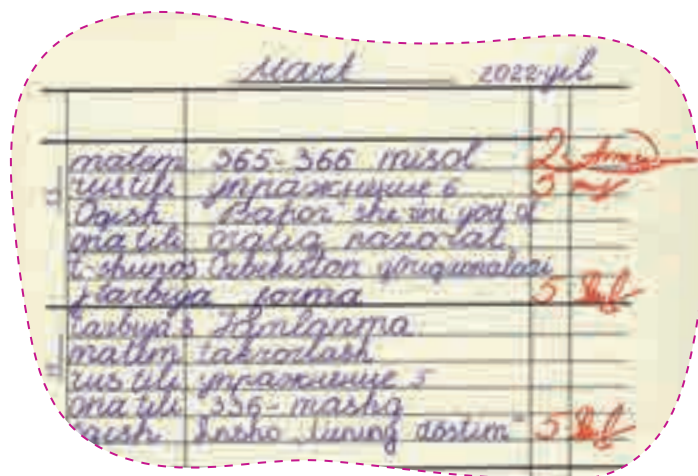
KUNDALIGIMDAGI “2”

Bu kundalikka 34 yil bo‘ldi. 2-sinfda tutgandim. Odatda o‘quvchilarimga shu kundaligimni namuna qilib ko‘rsataman. Lekin ular ancha sergak. Hech narsani nazardan chetda qoldirishmaydi. Sho‘x o‘quvchim Jasurbek: “Ustoz, siz ham “2” baho olganmisiz?” – deb so‘radi. Shunda kundaligimning 42-sahifasidagi katta

“2”ni esladim. Matematika fanidan olgandim. O‘quvchilarimning ko‘zlari katta-katta bo‘lib ketdi. Kundalikni qo‘lma-qo‘l olib tomosha qila boshlashdi. Bir o‘quvchim: “Uy vazifasini tayyorlab kelmaganmidingiz, ustoz?” – dedi. Aslida, o‘shanda yangi mavzuga quloq solmay, she‘r yozib turgandim. Ustozimning savoliga javob berolmay, “2” olganman. Ruxshona: “Nega shu paytgacha bu “2”ni ko‘tarib yuribsiz, yirtib tashlamaysizmi?” – deb so‘rab qoldi. Uning boshini silab: “Inson hayotda rostgo‘y bo‘lishi kerak. O‘z kamchiligini tan ola bilish – yaxshi fazilat. Faqat yutuqlar bilan g‘ururlanish insonga zarar keltiradi. Xatolarini tushunib yetishni o‘rganish lozim. Bunday fazilat egalari hayotda to‘siqlarga duch kelganida dovdirab qolmaydi. Ularni yengishga kuch topa oladi”, – deya nasihat qildim. “Agar “2” bahoni yirtganimda, sizlar menga ishonmay qolardingiz. Kundalikning sahifasi yirtilganini ziyrak bolalar darrov bilib oladi”, – dedim so‘zim yakunida.

“Ma‘rifat” gazetasidan olindi

- 1 O‘qituvchi nega hozirgi o‘quvchilarini ancha sergak demoqda?
- 2 “Ko‘zlari katta-katta bo‘lib” deganda qanday holat tushuniladi?
- 3 Nega o‘quvchi: “Vazifani tayyorlab kelmaganmidingiz, ustoz?” – deb savol berdi?
- 4 O‘qituvchi nega “2” baho olgan edi?
- 5 O‘qituvchi nega “2” bahoni yirtib tashlamagan?

7. O'zingizdagi 4 ta kamchilikni yozing.

8. "O'qituvchilar borligi uchun" deb boshlanuvchi 6 ta gap tuzing.

Namuna: O'qituvchilar borligi uchun men yozishni bilaman.

Bularni kim ishlatadi?

"Kelajak me'mori" hikoyasini tinglang. Savollarga javob bering.

- 1) Yorqinoyning doim qanday savollar qiynagan?
- 2) Yorqinoyning otasi uning kim bo'lishini istagan edi?
- 3) Yorqinoy ustozlaridan nimalarni o'rgandi?
- 4) Nega o'qituvchilikni dangasalik deb atadi?
- 5) Yorqinoy qaysi fandan "1" baho olgan?

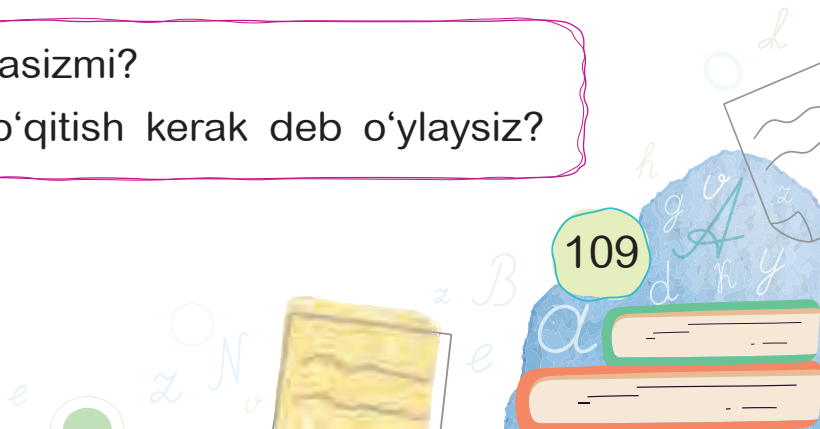
9. Berilgan gaplarning qaysi biri Yorqinoyning aytganlariga mos kelishini toping.

10. "Men o'qituvchi bo'lsam, bolalarni qanday o'qitaman?" mavzusida kichik matn yozing.

- 1) Siz o'qituvchi bo'la olasizmi?
- 2) Nima uchun bunday o'qitish kerak deb o'ylaysiz?

MUSTAHKAMLASH

So'zlarga kerakli qo'shimchlarni qo'shib, kasb nomlarini yasang. Og'zaki javob bering.

qur__

hisob__

shifo__

dastur__

sot__

tik__

osh__

non__

yoz__

dizayn__

uch__

qo'shiq__

haydov__

Quyidagi gaplarni davom ettiring.

Agar quruvchilar bo'lmasa, _____

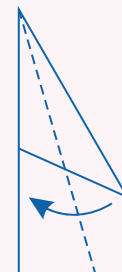
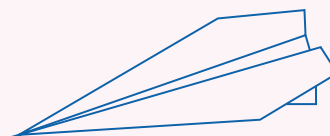
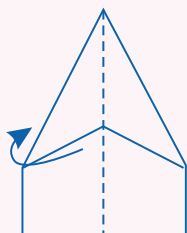
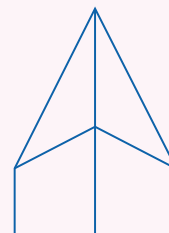
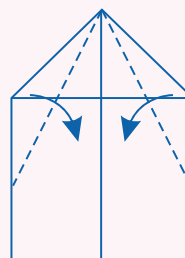
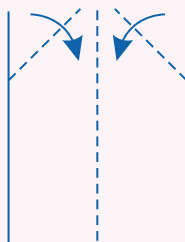
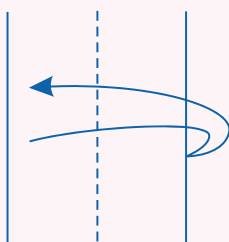
Agar dasturchilar bo'lmasa, _____

Agar tikuvchilar bo'lmasa, _____

Agar uchuvchilar bo'lmasa, _____

Quyidagi usulda qog'ozdan uchoq yasang. Yasash jarayonini so'zlab berishga harakat qiling.

5-BO'LIM

KATTA BO'LSAM, KIM BO'LAMAN?

1. Katta bo'lsangiz, kim bo'lmoqchisiz? Yozing.

- 1 Rasmda qaysi kasb egalari tasvirlangan?
- 2 Ular qayerda ishlaydi?
- 3 Yana qanday kasblarini bilasiz?
- 4 Nima uchun aynan shu kasb egasi bo'lmoqchisiz?
- 5 Siz tanlagan kasbning boshqalarga qanday foydasi bor?

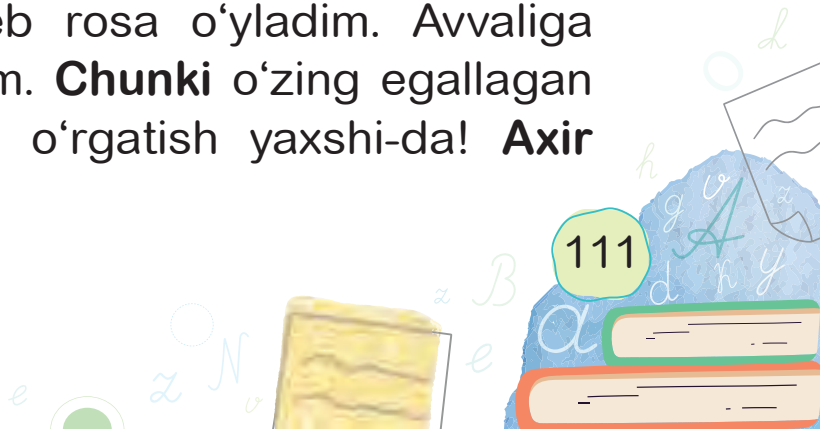

2. Moslashtiring.

OLIM BO'LMOQCHIMAN...

Kim bo'lsam ekan, deb rosa o'yladim. Avvaliga o'qituvchi bo'lmoqchi edim. **Chunki** o'zing egallagan bilimni boshqalarga ham o'rgatish yaxshi-da! **Axir**

o'qituvchilar borligi uchun ham biz
bugun o'qishni, yozishni bilamiz...

Ammo o'ylab qarasam,
boshqalarga ilm berish
uchun o'qituvchilikdan ham
afzalroq soha bor ekan. Bu –
olimlikdir! O'zingiz o'ylab ko'ring,
o'qituvchi butun bir sinfga ilm
o'rgatadi. Deylik, u bir kunda 5 ta
sinfga dars bersa, jami 150 kishini
o'qitgan bo'ladi. Olim yozgan
kitoblar esa 10 minglab nusxada
nashr qilinadi. Ular 100 minglab
xonadonga ilm ziyosini ulashadi!

Demak, olim bo'lsam, xalqimga, yurtimga foydam
ko'proq tegar ekan, degan xulosaga keldim.

Lekin olimlik oson qo'lga kiritiladigan daraja emas.
Buning uchun juda ko'p o'qish kerak. Shunchaki o'qish
emas, o'qiganlaringni yodda saqlash, tahlil qilish, turli
ma'lumotlarni saralay bilish ham lozim. Shundagina
asl haqiqatni aniqlab, turli kashfiyotlar, ixtirolar qilish,
fanga yangiliklar kiritish mumkin bo'ladi.

Xullas, shu kunlarda olim bo'lish uchun belni
bog'lab, obdan harakat qilyapman. Ilm zinalaridan
ilgarilamoqchi bo'lgan o'quvchi faqatgina maktab
darsliklari yoki uy vazifalarining o'zi bilan chegaralanib
qolmasligi kerak ekan. Shuning uchun ham men ota-
onam olib bergan turli mavzudagi badiiy, ilmiy va
ensiklopedik kitoblarni birma-bir o'qib chiqyapman.

“Jajji akademik” jurnalidan olindi

- 1 O'qituvchi bo'lish nimasi bilan yaxshi?
- 2 Nima uchun qahramonimiz olim bo'lishga qaror qildi?
- 3 Olim bo'lish uchun yaxshi o'qishning o'zi yetarlimi?
- 4 Olim bo'lsangiz, qanday ixtirolar qilardingiz?

3. Quyidagi so'zlar matnda nima maqsadda qo'llangan?

chunki

axir

ammo

lekin

1 olimlik oson ish emasligini, ortida katta mehnat borligini ko'rsatish uchun

2 o'qituvchi bo'lishga qaror qilganining sababini ko'rsatish uchun

3 o'qituvchi bo'lishdan voz kechib, olimlikni tanlaganini ko'rsatish uchun

4 o'qituvchi kasbining yaxshi tomonlarini ta'kidlash uchun

4. Quyidagi gaplarni o'qing. Bu ishlarni ertaga qilmoqchi bo'lsangiz, gaplarni qanday o'zgartirasiz?

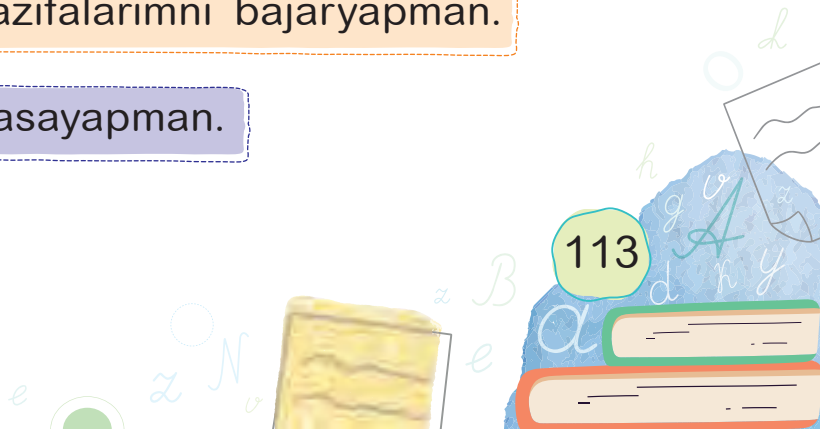
1. Men bog'da olma teryapman.

2. Men kitob o'qiyapman.

3. Men buvimlarnikiga ketyapman.

4. Men uy vazifalarimni bajaryapman.

5. Men qushlarga in yasayapman.

Harakatni bildirgan so'zga **-a**, **-y** qo'shimchalaridan birini qo'shsak, shu harakatni birozdan keyin, ertaga, indinga, keyingi yili, xullas, kelgusida qilmoqchi ekanimizni anglatadi. Masalan: *Men olma **teryapman*** – hozir teryapsiz. *Men ertaga olma **teraman*** – hozir emas, ertaga. *Bu kitobni kechki payt **o'qiyman*** – hozir emas, kechki payt o'qimoqchisiz.

KUNGABOQAR VA TO'LQINJON

Kungaboqar gullari
Pista bo'laman, debdi.
Orzu qilib To'lqinjon
Usta bo'laman, debdi.

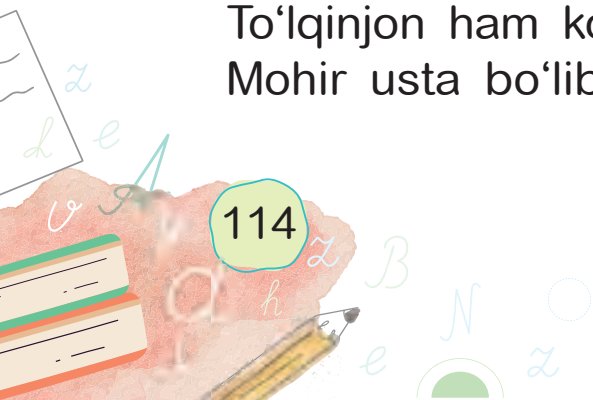
Kungaboqar gullari
Ochilibdi-kulibdi.
Mix qoqay deb To'lqinjon
Qo'lga bolg'a uribdi.

Kungaboqar bor gulin
Go'yo qalam qilibdi.
Rom yasolmay To'lqinjon,
Rosa alam qilibdi.

Kungaboqar oxiri
Pishib, pista bo'libdi.
To'lqinjon ham ko'p unnab,
Mohir usta bo'libdi.

Xoh o'simlik, xoh odam
Bo'lsa tirishqoq, bardam,
Ko'ngil qo'ysa mehnatga,
Albat yetar maqsadga.

Muhammadjon
Qo'shoqov

- ① To'lqinjon tanlagan kasbning nimasi yaxshi?
- ② Nima uchun mix qoqayotganda bolg'ani qo'lga urib olish mumkin?
- ③ Rom nima? U nima uchun ishlatiladi?
- ④ Havaskor va mohir usta o'rtasida qanday farq bor?
- ⑤ Oxirgi qatorda nega albatta so'zi "albat" shaklida ishlatilgan?

Kelajakda kim bo'lmoqchisiz? Bu haqida sinfdoshlaringizga aytib bering. So'zlash jarayonida quyidagi savollarga javob bering:

- ✓ Kelajakda kim bo'lmoqchisiz?
- ✓ Nega aynan shu kasbni tanladingiz?
- ✓ Bu kasbning qiyinligi nimada?
- ✓ Bu kasbni egallash uchun nimalar qilish kerak?

Yondaftarcha yasang. Unda quyidagi ma'lumotlar bo'lishiga e'tibor qarating:

- ✓ Yondaftarchangizni nomlang.
- ✓ Orzularingizni nimaga qiyoslaysiz? Rasmini chizing.
- ✓ Rasmlarni nomlab chiqing.
- ✓ Orzularingiz uchun bittadan maqsad yozing.

MUSTAHKAMLASH

Bo'sh o'rinlarni kerakli so'zlar bilan to'ldirib ko'chiring.

axir

ammo

chunki

lekin

Nasibadan shifokor chiqmasa kerak, ... u qondan qo'rqadi-ku!

Men uchuvchi bo'lmoqchiman. Maktabda yaxshi o'qiyman, ... buning o'zi yetarli emas, deb o'ylayman.

Men kelajakda o'qituvchi bo'lmoqchiman, ... bilganlarimni boshqalarga o'rgatishni yaxshi ko'raman.

Katta tin'lang! Kim bo'lmoqchisiz?

Karimaning onasi tikuvchi, ... u shifokor bo'lmoqchi.

O'zingiz yoqtirgan kasb haqida yozing. Quyidagi ketma-ketlikka amal qiling.

- 1 Bu qaysi kasb?
- 2 Bu kasbning nimasi sizga yoqadi?
- 3 Bu kasb bilan shug'ullanadigan tanishlaringiz bormi?
- 4 Bu kasbning boshqalarga qanday foydasi bor?

MATNLARDA QO'LLANGAN SO'ZLAR LUG'ATI

Afrika – Yer yuzidagi beshta qit'a-ning biri.

Asir – dushman qo'liga tushib qolgan odam. Uni majburlab ushlab turishadi.

Asr – vaqt o'lchovi. Bir asr 100 yilga teng.

Astronom – osmon jismlari, koinot tuzilishini o'rganuvchi olim.

Baliq xo'jaligi – baliq boqish, ko'paytirish, sotish bilan shug'ullanadigan korxon.

Bama'ni – aqlli, o'ylab ish qiladigan.

Bargak – danagi olib quritilgan o'rik.

Barkamol – yaxshi rivojlangan.

Bo'yinbog' – uy hayvonlarining bo'y-niga taqiladigan qayish.

Dili vayron – ruhan ezilgan, ko'ngli buzilgan holat.

Ehtiyoj – biror narsaga bo'lgan talab, zarurat.

Faol – harakatchan, ko'p harakat qiladigan.

Faxriy – biror sohada uzoq mehnat qilgan, katta hurmatga ega kishi.

Galaktika – Quyosh va boshqa 200 milliarddan ortiq yulduzni o'z ichiga olgan juda katta tizim.

Hademay – tez orada; tezda, birpasda.

Hakalak – bir oyoqlab sakrab yurish. "Nafsi hakalak otmoq" iborasida "ishtahasi ochilib, nafsini to'xtata olmaslik", "nafsi yomonlik" degan ma'nolar bor.

Hamjihatlik – birgalikda harakat qilish, inoqlik.

Hamon – hozirgacha, hali ham.

Haqorat – biror kishini yerga uradigan, kamsitadigan so'z yoki gap.

Hashar – biror ishni ixtiyoriy holda ko'pchilik bilan bajarish, ko'mak berish.

Hatlab – bir joydan boshqa joyga qadamlab yoki sakrab o'tmoq.

Hoynahoy – taxminan, balki, ehtimol.

Hudud – joy.

Itlarbop – itlarga mos, itlarga yarasadigan.

Izg'irin – sovuq shamol.

Izmiga olmoq – o'z yo'liga solmoq, o'ziga bo'ysundirmoq.

Jazirama – juda issiq, oftobi kuydiradigan joy.

Junjikmoq – sovuqdan eti uvushib qaltirash.

Kashfiyot – ilmiy yangilik.

Kislorod – havo tarkibida bo'ladigan hayot uchun zarur modda, zarra-chalar.

Kosov – olovni to'g'rilash, tortish uchun ishlatiladigan uzun tayoq.

Mahalla ahli – bir mahallada yashovchi kishilar.

Majlis – ko'pchilik yig'ilib, biror masala haqida gaplashishi.

Mikroskop – mayda, ko'zga ko'rinmas narsalarni kattalashtirib ko'rsatuvchi asbob.

Mirshabxona – tarixda mirshab hozirgi ichki ishlar xodimi vazifasini bajargan. Mirshablar o'tiradigan joy esa mirshabxona deyilgan.

Mizg'imoq – ozgina uxlash.

Mo'jiza – hayron qoldiradigan narsa.

Mo'may – ko'p, ancha, salmoqli.

Mudramoq – yarim uyqu, yarim uyg'oq holatda bo'lish.

Mushtoq – sabrsizlik bilan kutuvchi.

Neft – suyuq yonuvchi qazilma boylik.

Neftchi – neft qazib oluvchilar.

Nobud bo'lish – halok bo'lish, o'lish.

Noo'rin – o'rinsiz, kutilmagan.

Obdan – juda ham, rosa ham.

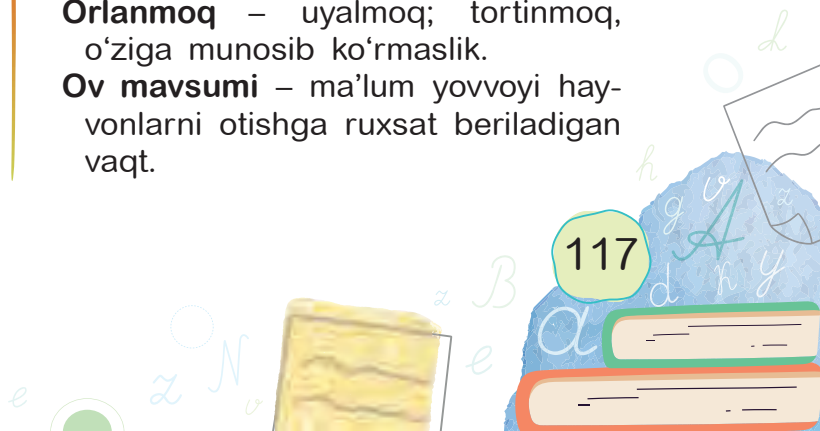
Odim – qadam.

Odimladi – yurdi.

Ohista – sekin, asta.

Orlanmoq – uyalmoq; tortinmoq, o'ziga munosib ko'rmaslik.

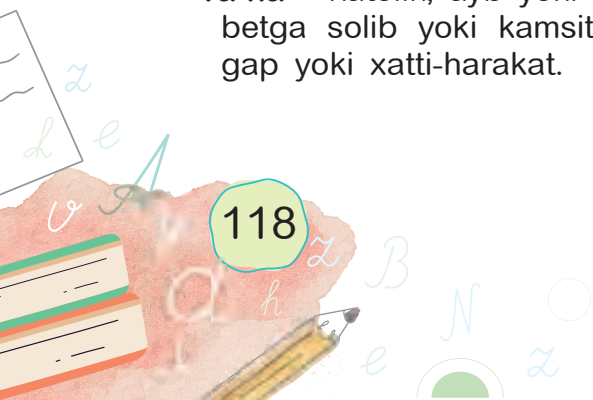
Ov mavsumi – ma'lum yovvoyi hayvonlarni otishga ruxsat beriladigan vaqt.

Ovloq – odamlardan xoli, chet joy.
Parovoz – poyezd qatorining oldida hamma vagonlarni tortib yuradigan, bug'da ishlaydigan mashina.
Patnis – idish-tovoq, non, qand-qurs, meva-chevalarni solib tashish uchun mo'ljallangan buyum.
Pinak – endi uyquga ketish vaqti, mudroq bosish.
Qazilma – yer ostidan qazib olinadigan narsalar (ko'mir, neft, ruda va shu kabilar).
Qo'lyozma – qo'lda yozilgan xat, kitob. Bu turdagi xat va kitoblar kompyuterda emas, qo'lda yozilgan bo'ladi.
Qo'noqlamoq – qo'nmoq, hordiq uchun qo'noqqa chiqmoq.
Qo'rish – qo'riqlash.
Qovjiramoq – suvsizlik yoki issiqdan qurib, bujmaymoq.
Quvur – suv, bug', gaz va shu kabilar oqishi uchun temir, beton va boshqalardan ishlangan uzun, ichi bo'sh maxsus qurilma.
Rapida – non yopuvchi moslama.
Rossiya – O'zbekistondan shimolda joylashgan mamlakat.
Ruda – tarkibida metall va uning birikmalari bo'lgan tabiiy mineral xomashyo.
Sahro – o'simligi juda kam, suvsiz bepoyon dasht, biyobon; cho'l.
Saralash – ajratib chiqish.
Sarlavha – kitob, asar, ertak, she'r va shu kabilarning nomi.
Separator – sutdan qaymoqni ajratuvchi uskuna.
Sergak – darrov sezib qoladigan, tez tushunadigan, farosatli.
Sihat – tan sog'ligi, sog'lik, sog'lomlik.
Suv havzalari – suv yig'ilib turadigan joylar.
Tag'in – yana, yana bir bor.
Ta'na – xatolik, ayb yoki kamchilikni betga solib yoki kamsitib aytilgan gap yoki xatti-harakat.

Tansiq – kam tayyorlanadigan yoki biror joyda kam bo'ladigan, lekin sevib iste'mol qilinadigan yegulik.
Tavallud – tug'ilish.
Tilsim – har qanday sirli, narsasini bilib, topib bo'lmaydigan, yashirin joy.
To'ngmoq – muzlamoq.
Tug'ma instinkt – biror vaziyatda qanday harakat qilishni belgilab beradigan tug'ma xususiyat.
Tumtaraqay – har tomonga tartibsiz qochish.
Tutqun – asirga olingan, qamab qo'yilgan odam.
Ulashish – taqsimlab berish, tarqatish.
Xaroba – qarovsiz qolgan, vayron bo'lgan bino.
Xasta – kasal.
Xayriyat – yaxshiyamki.
Xazon – kuzda sarg'ayib to'kilgan barg.
Xilvat – odamlardan xoli, chet joy.
Xum – ichi chuqur, og'zi kichik sopol idish.
Yaqin Sharq davlatlari – O'zbekistondan janubi-g'arb tomonda joylashgan Birlashgan Arab Amirliklari, Saudiya Arabistoni, Isroil, Qatar, Misr kabi mamlakatlar.
Yevropa – Yer yuzidagi beshta qit'aning biri.
Yiroq – uzoq.
Zarra – juda kichik bo'lak.
Ziyo – nur, yorug'lik.
Ziyrak – aqlli, dono, tezkor fikrlaydigan.
Shay – biror ishga hozirlanish, tayyor turish.
Shippak – yengil oyoq kiyimi.
Shopirish – idishdagi suyuqlikni cho'mich yoki boshqa narsa bilan olib qayta quyish.
Chatoq – yomon.
Chuchkirmoq – aksirmoq.

Respublika
ta'lim markazi

@edurtm_uz

Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-qism [Matn]: darslik 2-sinf uchun /
K. Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021. – 120 b.

ISBN 978-9943-7299-2-6

UO'K 811.512.133(075.3)
KBK 81.2(50'zb)ya71

O'quv nashri

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI

1-QISM

*Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
2-sinfi uchun darslik*

Muharrir *Xurshidbek Ibrohimov*
Badiiy muharrir *Sarvar Farmonov*
Rassom *Shohrux Rahmatullayev*
Dizayner *Kamola Ahmedova*
Texnik muharrir *Akmal Sulaymonov*
Sahifalovchi *Muhsina O'ktamova*
Musahhah *Mohinur Ablahakimova*

Bosishga ruxsat etildi — Bichimi 60x84 $\frac{1}{8}$.
Arial Rounded garniturası. Keglı 16 shponlı. Ofset bosma.
Shartlı bosma tabog'i —. Nashriyot-hisob tabog'i —.
Adadı — nusxa. Buyurtma ____.

Ijaraga beriladigan darslik holatini ko'rsatuvchi jadval

No	O'quvchining ismi va familiyasi	O'quv yili	Darslikning olingandagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslikning topshirilgandagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Darslik ijaraga berilib, o'quv yili yakunida qaytarib olinganda yuqoridagi jadval sinf rahbarlari tomonidan quyidagi baholash mezonlariga asosan to'ldiriladi:

Yangi	Darslikning birinchi marta foydalanishga berilgandagi holati.
Yaxshi	Muqova butun, darslikning asosiy qismidan ajralmagan. Barcha varaqlari bor, yirtilmagan, ko'chmagan, betlarida yozuv va chiziqlar yo'q.
Qoniqarli	Muqova ezilgan, birmuncha chizilib, chetlari yedirilgan, darslikning asosiy qismidan ajralish holati bor, lekin qoniqarli ta'mirlangan. Ko'chgan varaqlari qayta joylangan, ayrim betlariga chizilgan.
Qoniqarsiz	Muqova yirtilgan, ustiga chizilgan, asosiy qismidan ajralgan yoki butunlay yo'q, qoniqarsiz ta'mirlangan. Betlari yirtilgan, varaqlari yetishmaydi, chizib, bo'yab tashlangan. Darslikni tiklab bo'lmaydi.